

ON VAN WAPENEN.

GUIDON VAN WAPENEN.

PEERD VA

Johan van Luch
tenburch *Commissaris
van 'Monsteringh als
Herauld van Wapenen.*

Cornelis van
Varick *Heer van
Wijeray.*

Carel van
den Bent
Zegwaert

Anthony
delchans
Stalier.

Sittich van
Berlephs
Stalier.

BLAZOEN

KWARTAALBLAD VOOR HERALDIK EN ZEGELKUNDE
ACHTSTE JAARGANG NR. 3 JULI | AUGUSTUS | SEPTEMBER 2022

COLOFON

'BLAZOEN' is een uitgave van Stichting Nederlands Genootschap voor Heraldiek (NGH).
www.genootschap-heraldiek.nl

'BLAZOEN' wordt verspreid onder 'Vrienden van het NGH'.

Aanmelden als 'Vriend van het Nederlands Genootschap voor Heraldiek' (minimum bijdrage Euro 35,00 per jaar) bij:
Administratie 'Vrienden van het NGH':
Drs. Wibo G. Boswijk
Akerstraat Noord 43 6446 XC Brunssum
E-mail: w.g.boswijk@planet.nl
Rek.nr. (IBAN): NL52 INGB 0006741457
Secretariaat NGH: Marcel R.C. van Vlaanderen
Leeuwenburg 6 2804 WN Gouda
E-mail: secretaris.ngh@gmail.com

Het Nederlands Genootschap voor Heraldiek is aangemerkt als een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Dit houdt in dat het NGH als ANBI-instelling geen erf- of schenkelasting hoeft te betalen over ontvangen erfenissen en schenkingen. Degene die deze instelling een schenking doet, kan zijn gift van de inkomsten- of vennootschapsbelasting aftrekken (binnen de daarvoor geldende regels).

Redactie 'BLAZOEN':

Hoofdredacteur (vacant)
Drs. R.H. Alma AIH, Warffum
W. Coolen, Berkel-Enschot
K. Padberg Evenboer aih, Ermelo
T. Metselaars, Weert
Voorlopig redactieadres:
Tobias Asserlaan 31, 5056 VA Berkel-Enschot
info@williamcoolenheraldiek.nl

Kopij voor 'BLAZOEN' dient bij voorkeur digitaal te worden aangeleverd zonder gebruik van opmaak, via bovenstaand e-mailadres. Afbeeldingen als foto of tekening of via de digitale weg, tenminste 300 DPI op het formaat van de uiteindelijke, beoogde presentatie.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand of openbaar gemaakt door druk, fotokopie of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Layout/opmaak: William Coolen
Druk: Andeko Graphic, Dokkum
ISSN: 2405-9064

INHOUD

■ FRANS WETZELS	
De wapenrok, heraldiek of niet ?	71
■ AD J. DE JONG	
Jeruzalemvaarders met hun familiewapens, begin zestiende eeuw	75
■ BERNARD GROTHUES	
Heraldische kunstenaars: António de Sousa Tavares, Portugees heraldisch designer en fotograaf	83
■ NGH	
Volledig bewaard en beschikbaar: Wazamar	86
■ TOM METSELAARS	
Een kennismaking met Oekraïne in 27 wapens (1)	87
■ KLAAS PADBERG EVENBOER	
Een vergeten en omstreden heraldicus en genealoog: Robert Otto Steimel	92
■ AD OVERGAAG	
Nieuwe heraldische kleuren: mogelijk of wenselijk ?	95
■ TOM METSELAARS	
Een boekrecensie: Logo Land (2021)	96
■ LEVENDE HERALDIEK	
Wapenbrieven van het Nederlands Genootschap voor Heraldiek	99

VAN DE REDACTIE

Op een zonnige 8 augustus hebben we op indrukwekkende en waardige wijze afscheid genomen van onze NGH-voorzitter John Halie de Hallois in de Orangerie van kasteel Maurick in Vught.

Toen John als animator van het NGH, ons destijds als potentiële redactie vroeg, om een bij het Genootschap behorend blad op te zetten, was even een punt van discussie, de afmeting van zo'n magazine. Het was lang enigszins traditie dat genealogische en/of heraldische tijdschriften een A5-formaat of daaraan gerelateerde afmeting hadden. Maar in de visie van John: "het hoeft weliswaar niet zo groot als 'De Leeuw' te zijn, maar toch zeker A4!"

Uw opmaakredacteur is tot op de dag van vandaag John dankbaar, dat zijn advies is opgevolgd. Het A4-formaat

geeft zoveel meer lay-outmogelijkheden en fraaie foto's en illustraties kunnen royaal worden afgebeeld. Heraldiek heeft toch voor een belangrijk deel een visueel aspect. "Dus John, dat had je toen al heel goed gezien!"

Op pagina 104 een 'In memoriam'.

In dit nummer van Blazozen vinden we weer een boeiende variatie aan heraldische en heraldisch-gerelateerde artikelen. Met onder meer de verrassende uitslag van de enquête over de al-of-niet wenselijke uitbreiding van het aantal heraldische kleuren.

Wellicht treffen we elkaar op 15 oktober in Harderwijk bij de 'Heraldische Dag'.

Veel leesplezier !

Op de omslag:

Detail van de begrafenisstoet van prins Frederik Hendrik (plaat 18). Ingekleurde prent in een omlijsting door Pieter Nolpe. Luxe editie uit circa 1755 van het boek 'Begravenisse van syne hoogheyt Fredrick Henrick' van Pieter Jansz Post. Uitgegeven in Amsterdam in 1651.

Coll. Prentenkabinet, Rijksmuseum, Amsterdam

DE WAPENROK, HERALDIEK OF NIET?

Laten we op zoek gaan naar het verband tussen de Zwarte Prins en het wapenbord dat bijna drie eeuwen later dateert. En of we de vraag kunnen beantwoorden: is het heraldiek of niet?

Om dit artikel binnen lees- en drukbare proporties te houden, moest ik afzien van een (te) ruime uiteenzetting over de ontwikkelingen in het militaire kostuum gedurende de Middeleeuwen. Daarvoor is er later wellicht nog een mogelijkheid.

Het schild en de realiteit

De rol van de wapenrok binnen de heraldiek werd en wordt (vooral binnen de Engelse literatuur) ondergewaardeerd of miskend.

Met name de Engelse doctrine is gefixeerd op het schild: *'the central and most important part (of the achievement) is the shield and the designs on it, and these,*

properly speaking are called the arms'.²

Ook de wapenbrieven die ons Genootschap uitgeeft vertonen een schild met helm, helmteken en helmkleed. Het schild staat centraal. Dat komt ons als vanzelfsprekend en logisch voor, maar dat is het allerminst. Want halverwege de veertiende eeuw begon het schild als deel van de uitrusting van de krijgsman geheel te verdwijnen, zowel op het slagveld als op de diverse memoria in kerken en kloosters (graftomben, grafstenen en -platen, epitafen en memorietafels).

Dat schild was gedurende de dertiende en veertiende eeuw al alsmat kleiner geworden.³ Fowler schrijft deze ontwikkeling terecht toe aan de voortschrijdende bepantsering van de krijgsman (men-at-arms).⁴

Een logische verklaring voor het verdwijnen van het schild als deel van de rid-

---

'Aanmerkenswaardig is 't, dat in oude tyden in de afbeeldingen der Princen, groote Heeren en Ridderen van naam en een hooge geboorte, zowel op hunne Tomben, als op hunne zegelen, derzelver wapenen en blazoenen mede verbeeld wierden op hunne wapenrokken of mantels'.

Cornelis van Alkemade, 1713.

Tijdens een aangenaam verblijf aan de Belgische kust eind jaren negentig verschaftte een dag met wat minder weer de perfecte aanleiding om "spontaan" de bedevaart naar het graf van Edward de Zwarte Prins in de kathedraal van Canterbury te ondernemen.

Noem me gerust een verstokt romanticus, maar ook al kun je de graftombe van talloze afbeeldingen al dromen, de daadwerkelijke ervaring als je ervoor staat is toch anders. Tegenover de tombe waren in een eerder lelijke glazen kast ook de helm, schild, zwaard en jupon (strakke wapenrok) opgesteld.

Voor die wapenrok trok mijn aandacht want enkel een paar dagen geleden had mijn liefvallige echtgenote, die mijn heraldische aandoening met veel geduld nog steeds verdraagt, mij gewezen op een wapenbord met een wapenrok in de O.L. Vrouwekerk van Brugge.¹

Met haar arm omhoog wijzend riep zij: 'kijk, heraldiek'.

Rouwbord met
wapenrok de Schietere

De Vere
circa 1300
en De Thorpe
circa 1418

derlijke uitrusting is de revolutionaire wijziging van tactieken op het slagveld geïntroduceerd door Edward III van Engeland en diens aanvoerders.

In de Schotse oorlogen hadden Edward en zijn militaire staf geleerd hoe formaties van voetvolk en boogschutters zeer effectief tegenover een leger te paard konden opereren mits gebruikmakend van het terrein.⁵

De adel, die eeuwenlang niet anders kende dan de strijd ter paard, steeg af en vocht te voet!

De befaamde uitvoerder van die nieuwe revolutionaire tactiek werd (uiteraard) Edward de Zwarte Prins.

De krijgsman vocht voortaan tweehandig en offerde dus de bescherming van het schild op voor een meer dodelijke slagkracht.

Nu het schild had afgedaan, verhuisde het heraldische wapen naar de wapenrok van de strijder en diens banier of pennoen.

De wapenrok

Deel uitmakend van de militaire uitrusting heeft de wapenrok gedurende de

eeuwen vele vormen aangenomen en werd onder diverse benamingen beschreven zoals surcoat, cyclas, jupon, tabard. De tabberd was een wat losser gedragen tuniek met mouwen of korte en meestal afgeronde zijpanden waarop, net als op het borststuk, het familiewapen nog eens werd afgebeeld.

Wat ons heden nog aan wapenrokken in de funeraire heraldiek is overgeleverd stamt hoofdzakelijk uit de "tabberd periode", welke vanaf circa 1475 een dominante rol innam.

Ondanks de beeldenstorm en de tand des tijds zijn er in onze contreien (eindelijk!) meer voorbeelden te vinden.⁶ Deze voorbeelden zijn ons meestal in de vorm van een epitaf overgeleverd, waarop de armiger in een biddende houding staat afgebeeld. Als er meerdere generaties van een familie worden herdacht spreken we van een memorietafel.

Het gebruik van heraldiek op epitafen is al zeer oud. In 1434 beschikte bij voorbeeld heer Bartout van Assendelft in zijn testament dat na zijn dood een schilderij vervaardigd diende te worden 'dair ic op

mijn knyen leggende mit mijnre wapende'.⁷ Op de meeste epitafen wordt het wapenschild nog altijd afgebeeld, maar vanwege zijn functie en wellicht ook vorm wedijvert de tabberd met het schild als zinnebeeld van de adellijke leefwijze. Met name bij het begrafenisritueel waarbij de wapenrok werd megedragen en als ornament voor de laatste rustplaats speelde de tabberd in de functie van 'wapenrok' of 'cotte d'armes' een opvallende rol. Van de Nassaus kennen we meerdere voorbeelden, getuige de prenten van de begrafenis van Willem van Oranje in 1584, prins Maurits in 1626 of Frederik Hendrik in 1647.⁸

Dat was een traditie bij de Oranjes want ook bij het graf van René van Chalon († 1544) in Breda werd een wapenrok, of een representatie daarvan, opgehangen.

Uiteraard zijn doorgaans enkel de begrafenis van de hoogste adel goed gedocumenteerd, maar het meedragen van de wapenrok in de begrafenisstoet en het ophangen ervan nabij het graf in de kerk heeft zeker ook bij de lagere en de stadsadel plaatsgevonden.

Een voorbeeld van een niet prinselijke begrafenis is die van Walraven van Brederode, vrijheer van Vianen.

Legh's Men of Arms, circa 1475-1525

Wapenkabinetten

Was de wapenrok wellicht bij uitstek het zinnebeeld van de adellijke leefwijze, ook andere kentekens van de adellijke staat werden meegevoerd en opgehangen nabij het graf.

Te denken valt aan de helm, de geharnaste handschoenen (gantelets), zwaard en sporen.

Deze gewoonte waaide zeer waarschijnlijk over van het Bourgondische hof. Santing vermeldt dat de begrafenis van Willem van Oranje overeenkomst vertoonde met die van zowel Philips de Goede als Karel V met betrekking tot het gebruik van heraldische symbolen rond de katafalk. Zwaard, wapenrok en de wapens van zijn gebieden waren op een rouwbord tegen de achterwand geplaatst.⁹

Zulk een samengesteld rouwbord wordt een wapenkabinet genoemd, een letterlijke vertaling van de Franse term 'cabinet d'armes'.

Dit mooie gebruik was vooral in de Zuidelijke Nederlanden bekend, de oudste beschreven wapenkabinetten dateren van kort na 1500. Ondanks dat er in kerken vaker echte helmen, zwaarden en schilden zijn aangetroffen, zal het bij de wapenkabinetten om replica's gehandeld hebben.

Een Vlaams voorbeeld bevestigt dat soms op de kleintjes gelet werd en zelfs oudere wapenkabinetten ontmanteld werden voor een nieuwe. Maar een heraut werd wel opgetrommeld om te waken over de juiste voorstelling van de familiewapens.¹⁰

Ook in de Gertrudiskerk van Bergen op Zoom moet er een gehangen hebben, getuige nevenstaande weergave uit een zestiende-eeuwse collectie.

Meer dan waarschijnlijk was ook bij de begrafenisplechtigheid rondom deze Vliesridder een of meerdere herauten betrokken, mogelijk Jacques le Boucq uit Valenciennes welke in 1559 tot wapenkoning van de orde van het Gulden Vlies benoemd werd.

Verdere heraldische toepassingen.

Een rol bij adellijke begrafenissen speelden in elk geval en in zekere mate óók dwingend de herauten in laatmiddeleeuws Engeland.

In 1578 liet William Flower, Norroy Herald, per decreet weten dat niemand

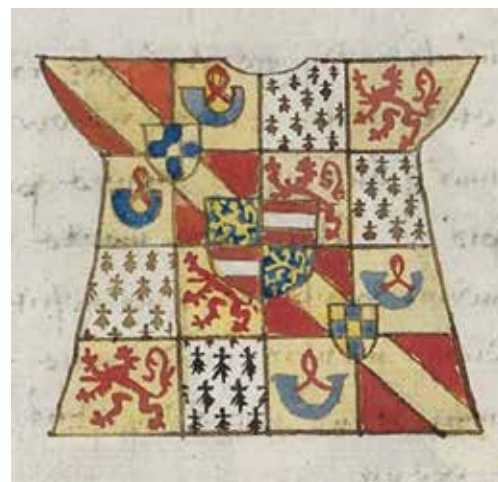
Van Ruijven epitaaf (naar ouder voorbeeld)

Wapenkabinet Walraven van Brederode in 1615

Detail van een prent van de begrafenisstoet van prins Frederik Hendrik, waarin zijn wapenrok werd meege dragen

Wapenrok van René van Chalon

Wapenkabinet van Anton van Glymes-Bergen, ROGV, f1541

het wagen moest 'to exercise nor use any painting in any wise, appertaining to the office of armes, especially for escutcheons of armes, or banners, standards, pennons, hatchments, helms, crests, or any thing or things appertayning to funeralls of any personages, within my sayd province without my special licence'.¹¹

Een familie van stand liet zich bij zo'n belangrijke gebeurtenis toch al niet in met charlatans maar wendde zich tot het nobele College of Arms en hun herauten. De heraut van dienst was aanwezig bij de begrafenisdienst en waakte over de juiste toepassing van de heraldische tradities op het wapen (coat of arms), banieren en pennoenen, (miniatuur) schilden (escutcheons) en andere attributen.¹²

Ter staving daarvan werd een zgn. funeral entrie gemaakt welke later tot heraldische naslagwerken werden gebonden.

Een andere toepassing van de wapenrok door een heraut vinden we in de zgn. Military Roll, net als Legh's Men of Arms deel uitmakend van Sir Thomas Holme's Book.¹³

Van het schild wordt afgezien, de tabberd speelt een centrale rol in het heraldisch vertoon.

Tenslotte nog een voorbeeld van een bijzonder experiment, een wapenrok met helm, helmteken, "rokhouders" en banieren.

Heraldiek of niet?

Voor de beantwoording van deze vraag gaan we weer te rade bij de heraldische doctrine van het Verenigd Koninkrijk. Aan de overzijde van de Noordzee maakt men namelijk een onderscheid tussen 'heraldry', zijnde al de materie die valt onder de taak en verantwoordelijkheid van de herauten, en 'armory', waarmee men de vormgeving en regulering van coats of arms c.q. achievement (wapenschild, helm, helmteken, helmkleden) en andere erfelijke insignes en kentekens volgens vastgestelde conventies, praktijken en precedenten bedoelt.

Heraldiek omvat dus wel de wapenkunde, maar wapenkunde is geen synoniem voor heraldiek. Friar volgt hierin o.a. Dennys, die dezelfde omschrijvingen voor heraldiek en wapenkunde bezigt.¹⁴ Echter, Friar vindt het zelfs verwarrend dat de term heraldiek ook gebezigd wordt voor het afbeelden van heraldische insignes!¹⁵

Begrafenisattributen van de St. Laurence familie, barons of Howth, 1607

John Elken in de Military Roll (circa 1450)

Fleming baron of Slane

Dit onderscheid tussen heraldiek en wapenkunde is overigens niet nieuw. In mijn uitgave van Planch uit 1859 zijn deze definities bijna in exact dezelfde bewoordingen te vinden.¹⁶

Heraldiek is dus volgens Engelse doctrine het werkterrein van de heraut en omvat ook de wapenkunde, waarbij “wapen” moet worden opgevat als de toepassing van erfelijke insignes op een schild.

Voor mij persoonlijk is de heraldiek niet enkel autonoom en dus onafhankelijk van de inmenging van herauten. De heraldiek kent bovendien een veelvoud van verschijningsvormen en facetten en is dus niet (per se) gebonden aan het wapenschild.

Hoe men hierover ook denken mag, het valt niet te ontkennen dat na het wegvallen van het schild de wapenrok die leemte opvulde en bij uitstek drager van de heraldische insignes werd. Zozeer zelfs dat de ‘cotte d’armes’ synoniem werd voor de Engelse uitdrukking voor een wapen: coat of arms.

We zijn ook getuige geweest van de

intensieve interactie tussen het werk van de herauten en de wapenrok met name in de funeraire heraldiek.

De Engelse herauten in de late Middeleeuwen zijn nooit zo streng in de leer geweest als de Engelse literatuur daarna. Dat zelfs Engelse herauten zich bewust waren dat “er meer is dan het schild alleen”, moge uit de aangedragen voorbeelden blijken. Zij zochten naar een inpassing van de wapenrok in de gevestigde heraldiek, zelfs in hun wapenboeken.

Zelfs naar de Engelse maatstaven maakt de wapenrok dus wel degelijk deel uit van de heraldiek.

Scott-Giles schreef al in 1929 dat de heraldiek bleef vasthouden aan het ridderschild en helm ‘as its traditional base’, uit traditie dus.¹⁷ Daar kan ik best mee leven, want een helm met helmteken boven een wapenrok, dat is wel even wennen.

Noten:

1. Onder andere afgebeeld in C.A. von Volborth, *The Art of Heraldry*, London 1991, p. 108.

2. Rodney Dennis, *Heraldry & the Heralds*, London 1982, p.2.

3. D.L. Galbreath & L. Jequier, *Handbuch der Heraldik*, München 1989, grafieken p. 82-83.

4. K. Fowler, *The Age of Plantaganet and Valois*, London 1967, p. 102 en 107.

5. A. Ayton, *Knights and Warhorses. Military service and the English aristocracy under Edward III*. Woodbridge 1994, p. 17 e.v.

6. Zie onder andere de website van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, <https://rkd.nl/nl/home>

7. T. van Bueren & C. Dikken, *Gedenken en Herinneren: Casussen bij gedenken. Vijf praktijkvoorbeelden*. Haarlem 2018.

8. Het Rijksmuseum heeft in haar collectie prenten van diverse begrafenisstoeten.

9. C. Santing, *Spreken vanuit het graf. De stoffelijke resten van Willem van Oranje in hun politiek-culturele betekenis*. Groningen 2007, p.16.

10. A. Viane, Wapenkabinet bij de uitvaart van de heer van Diksmuide 1568. *De Biekerf*, jaargang 61 (1960), p. 65 e.v.

11. Wikipedia webpage met betrekking tot William Flower: [https://en.wikipedia.org/wiki/William_Flower_\(officer_of_arms\)](https://en.wikipedia.org/wiki/William_Flower_(officer_of_arms)). Geraadpleegd 30-04-2022.

12. J. Litten, *The Heraldic Funeral, The Coat of Arms*, Spring 2005, p. 47 e.v.

13. A.R. Wagner, *A Catalogue of English Mediaeval Rolls of Arms*, London 1950, Tome I, p 93.

14. Als eindnoot ii, p. 8.

15. Stephen Friar, *Heraldry*, Stroud 1992, p. 1.

16. J. R. Planché, *The Pursuivant of Arms*, London 1859, p. 15.

17. C.W. Scott-Giles, *The Romance of Heraldry*, London 1929, p. 2.

BEDEVAARTGANGERS UIT UTRECHT EN HAARLEM

JERUZALEM- VAARDERS MET HUN FAMILIEWAPENS BEGIN ZESTIENDE EEUW

Met belangstelling las ik in het januari/maart 2022 nummer van Blazoën het artikel over het oprichtingsdocument uit 1394 van het genootschap van Broeders van Jeruzalem te Utrecht. Buchelius maakte later van dit document een kopie en tekende de zegels van de zeventien zegelaars. Dit herinnerde mij eraan dat ik ruim vijftien jaar geleden benaderd werd door het Centraal Museum in Utrecht met de vraag of ik wilde helpen met het beschrijven van familiewapens zoals die voorkomen op laat middeleeuwse schilderijen in haar collectie. Men had reeds een eerste aanzet gemaakt en ik werd gevraagd hiernaar te kijken en waar nodig te corrigeren of aan te vullen.

Het Centraal Museum heeft in haar collectie schilderijen van de hand van de bekende kunstschilder Jan van Scorel met portretten van Utrechtse Jeruzalemvaarders uit begin zestiende eeuw afgebeeld met hun familiewapens.

AD J. DE JONG

Jan van Scorel had ook het Heilig Land bezocht en heeft op één van de schilderijen in het Centraal Museum en een schilderij in het Frans Halsmuseum ook een portret van hemzelf met zijn

Portret van Jan van Scorel op latere leeftijd, circa 1560, geschilderd door kunstschilder Antonie Mor van Dashorst, een leerling van hem

Familiewapen van Jan van Scorel zoals dat voorkomt op een schilderij met de portretten en familiewapens van Utrechtse Jeruzalemvvaarders

Portret van paus Adrianus VI geschilderd door Jan van Scorel

Een gouden florijn met het wapen van paus Adrianus VI

familiewapen afgebeeld. Zijn familiewapen is een schuin doorsneden dubbele roos van rood en goud, al of niet met een hartschildje.

Jan van Scorel, geboren op 1 september 1495 en overleden in Utrecht op 12 juni 1562, was in zijn leven kanunnik en kunstenaar en leefde als geestelijke in concubinaat met Agatha van Schoonhoven. Hij maakte na zijn leertijd een lange reis, die hem via Duitsland en Oostenrijk naar het Heilig Land bracht. Daarna werkte hij enige jaren in Italië, eerst in Venetië en later in Rome, waar hij door de Nederlandse paus Adrianus VI als beheerder over de pauselijke kunstschaten werd aangesteld (1522/1523). Hij vervaardigde tevens een portret van paus Adrianus VI.

Paus Adriaan Florisz Boeyens werd op 2 maart 1459 geboren te Utrecht in de Brandstraat als zoon van de scheepstimmerman Floris Boeyen (Boudewijn) Jansz en Geertruid N. Hij was paus in 1522 en 1523 en overleed in Rome op 14 september 1523.

Er wordt wel beweerd dat hij tot de voorname, er wordt gezegd adellijke, familie Die Edel of Dedel behoorde. Deze familie voerde als familiewapen: In goud drie zwarte weerhaken, 2 en 1 gesteld. Er zijn zegels met drie weerhaken bewaard gebleven van Claes die Edel, die tussen 1358 en 1368 genoemd wordt als schout van Lopik namens het Kapittel van Sint Marie en hoogheemraad was van de Lopikerwaard van 1368-1372.

Paus Adrianus voerde als wapen: Gevierendeeld, I en IV drie weerhaken en II en III een klimmende leeuw. Dus een relatie met deze familie Dedel is daarom weliswaar begrijpelijk doch niet te rijmen met het feit dat zijn vader scheepstimmerman als beroep had. Zijn familie was toch wel vermogend en zo kreeg hij een goede scholing en kon in 1476 gaan studeren aan de universiteit van Leuven. Hij werd op 30 juni 1490 tot priester gewijd. Hij bekleedde belangrijke posities. Keizer Maximiliaan I stelde hem aan als leermeester van zijn zeven-jarige zoontje Karel V.

In 1517 liet hij op de hoek van Achter Sint Pieter en de Kromme Nieuwegracht een huis bouwen. Dit huis wordt de 'Paushuize' genoemd; hij heeft er echter nooit gewoond.

Dit huis bestaat nog en is niet zo lang geleden volledig gerestaureerd. Op de voorgevel van de Paushuize prijkt onder een beeld zijn familiewapen: in goud drie zwarte weerhaken.

In de Lopikerwaard, horend tot het Kapittel van Sint Marie, komen we ook zegels met weerhaken tegen bij lieden met de naam Boudewijn (Boyden). In het Utrechtse komt tevens een voorname familie De Edel (of Dedel) voor. Deze familie voerde echter als wapen: in groen drie gouden lelies. Dit wapen komt voor op rouwborden van leden van de familie Van Oostrum, die in de Grote kerk van Wijk bij Duurstede gehangen hebben en deels nog steeds hangen.

Van Adrianus is een zegel te Leuven uit 1510 bewaard gebleven met als wapenstukken drie weerhaken, (2,1), met tussen de bovenste twee een lelie, mogelijk wijst dit op een relatie met de familie met het leliewapen.

Paus Adrianus schonk ooit een orgel aan de Cunerakerk te Rhenen, waarop de onderste kas het gevierendeelde wapen van paus Adrianus VI, met de drie weerhaken is uitgehouwen. Heraldicus M.L. van Hangest d'Yvoy bezocht in 1789 de Cunerakerk en trof daarbij dit wapen op de orgelkas aan en maakte er een tekening van.

De Paushuize te Utrecht met op de gevel het familiewapen van de latere paus Adrianus VI

Grafitombe van paus Adrianus VI in de Santa Maria dell'Anima kerk te Rome met daarop zijn gevierendeelde wapen

Orgel in de Cunerakerk te Rhenen dat door paus Adrianus VI aan deze kerk werd geschonken. Het orgel komt voor op een schilderij van Bartholomeus van Bassen. Anno 1638

Het wapen van paus Adrianus VI op het orgel in de Cunerakerk in Rhenen, opgetekend in 1789 door M.L. van Hangest d'Yvoy

Het orgel is bij een latere kerkbrand verloren gegaan. Dit jaar 2022 is het precies 500 jaar geleden dat Adrianus Floris Boeyensz aantrad als paus. In het Museum Catharijneconvent is momenteel een tentoonstelling te zien over deze enige Nederlandse paus.

Na dit 'heraldische uitstapje' met betrekking tot het familiewapen van paus Adrianus VI gaan we verder met de kunstschilder Jan van Scorel, in dienst van deze paus. Na de dood van paus Adrianus VI in 1523 keerde Van Scorel terug naar de Neder-

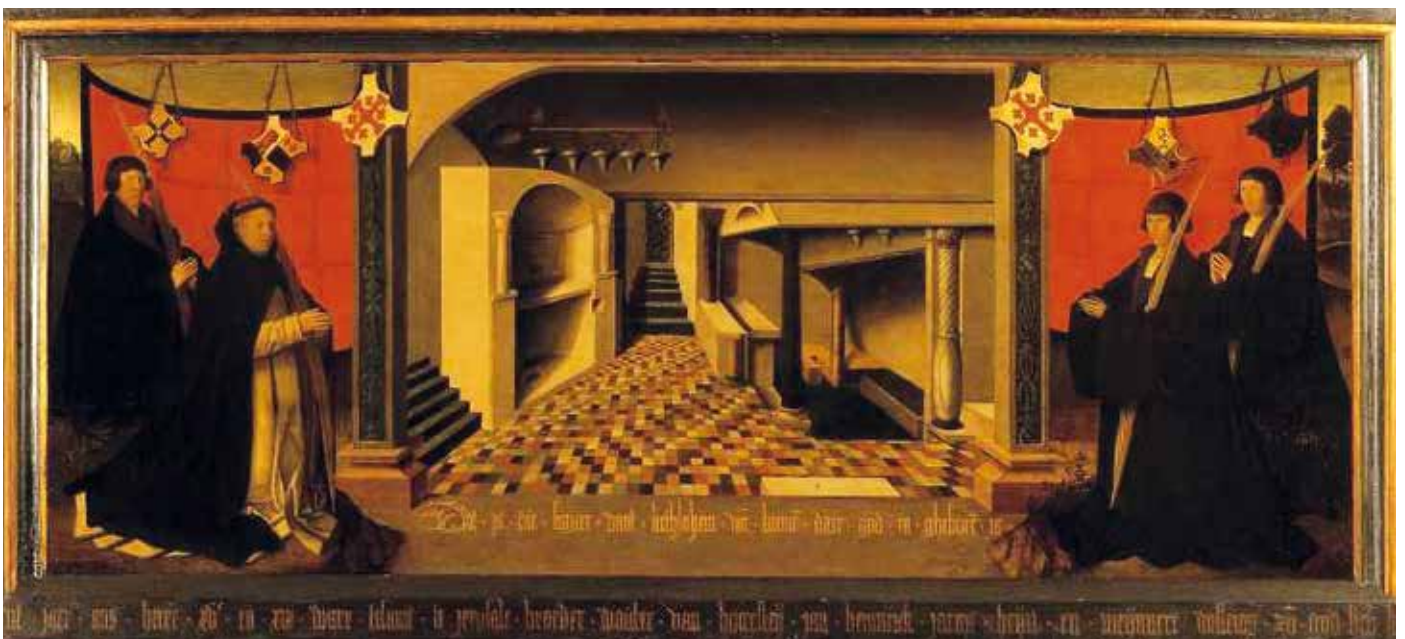
landen, waar hij op een korte onderbreking te Haarlem na (1527-1530) tot zijn dood in Utrecht woonde. Hier zette hij een groot atelier op met een uitgekende werkverdeling. Hij was de meest vooraanstaande Noord-Nederlandse kunstenaar van zijn tijd en op alle gebieden thuis (een 'uomo universalis'). Hij kreeg van adel en geestelijkheid vele opdrachten voor altaarstukken en portretten.

De familiewapens van de Jeruzalemvaarders zoals die voorkomen op de schilderijen in de collectie van het Centraal Museum waren echter nog niet beschreven en ik werd gevraagd of ik die

zou kunnen verzorgen. Hiertoe kreeg ik foto's van de schilderijen aangeleverd en kreeg toestemming die eventueel ook te gebruiken voor eigen publicaties.

Het Frans Halsmuseum heeft een schilderij met Haarlemse Jeruzalemvaarders en hun familiewapens, geschilderd door dezelfde Jan van Scorel. Ook hierop staat de kunstschilder afgebeeld. Voor zover ik weet zijn ook deze familiewapens nog niet beschreven (geblazoeneerd).

Wim Ceruttie heeft in 2010 een fraai boekwerk doen verschijnen over het schilderij met Haarlemse Jeruzalemvaar-

Vier Jeruzalemvaarders geportretteerd bij de 'Grot van Bethlehem' in de Geboortekerk te Jeruzalem

ders. Beschrijving van de familiewapens is echter niet meegenomen in dit boek.

Het museum Het Catharijneconvent in Utrecht bezit veel religieuze kunst, ondermeer een schilderij uit 1520 waarop vier Jeruzalemvaarders met hun familiewapens bij de Grot van Bethlehem staan afgebeeld; in het boek van Truus van Bueren, *Leven na de dood*, worden deze familiewapens door haar nader beschreven. (Afbeelding pagina 77).

Van de bewaard gebleven schilderijen met groepsportretten van een aantal Jeruzalemvaarders is de Grot van Bethlehem in Museum Catharijneconvent te Utrecht het vroegst bekende stuk. Er staat op de lijst: 'Int jaer ons heeren xvc en xix waren tesamen te Jerusalem broeder Wouter van Hoogesteyn, Jan Benninck, Jacob Heyn en Meynert Willems'. Het schilderij is waarschijnlijk kort daarna vervaardigd. De heren hebben zich laten afbeelden ter weerszijden van de crypte in de Geboortekerk in Bethlehem.

Zowel in de tekst als in de voorstelling is de sociale rangorde in acht genomen. De monnik Wouter van Hogesteyn wordt als eerste genoemd en zijn portret bevindt zich op de belangrijkste plaats, vooraan links in de voorstelling, rechts van de grot. Over deze -gezien zijn kleding- dominicaner geestelijke is alleen bekend dat hij op 29 mei 1507 in Utrecht tot priester werd gewijd. Jan Benning is zowel in de tekst als in de voorstelling geplaatst achter broeder Wouter. De nakomelingen van deze latere schepen van Amsterdam (1531) blijken het schilderij in de zeventiende eeuw in hun bezit te hebben. Het werd namelijk bij Jacob en Berte Benning gezien door ene Gerrit Schaap. Deze vermeldt dat Jan 'reysde na Jherusalem in het galey van

een Augustijner Monninck ende noch 2 reysbroeders'. De andere twee pelgrims staan in de tekst in een andere volgorde dan in de voorstelling. De pelgrim die met Jacob Hein wordt aangeduid, blijkt Jacob Hein Fransenz. te zijn, de zoon van Frans Claes Heinenz. Deze was getrouwd met Catrijn Jan Benningsdr. Jacob Hein was dus een volle neef van Jan Benning en dat verklaart waarschijnlijk waarom deze twee mannen samen op pelgrimage gingen.

Deze Jacob staat in de tekst als eerste genoemd, maar zijn portret bevindt zich achter de verder onbekende Meinderd Willemsz. De wapenschilden van de vier mannen hangen boven hun hoofden. Aan weerszijden van de crypte is een wapenschild met het Jeruzalemkruis geplaatst: in wit een rood krukkenkruis met in elk van de vier velden een rood Grieks kruisje.

Volgens Truus van Bueren is de lijst origineel. Zij beschrijft de wapenschilden als volgt: van links naar rechts, Jan Benninck: in goud een zwart ankerkruis met in het midden een gouden roos;

Wouter van Hogesteyn: gedeeld, in I in zilver een rode toren op een zwarte grond, in II in goud een zwarte dwarsbalk vergezeld van drie rode ruiten, 2 en 1; Meinderd Willemsz.: doorsneden, boven: in a. in groen(?) een zwart muuranker, in b. in zilver een rode R, onder: in rood(?) een zwart klaverblad, vergezeld van twee zilveren halve manen, in het midden van het schild een gouden krans; Jacob Hein: in groen een zwart huismerk.

Hierna volgen de beschrijvingen van de wapens van de Utrechtse en Haarlemse Jeruzalemvaarders, geportretteerd met hun familiewapens door Jan van Scorel.

Deze schilderijen bevinden zich in het Centraal Museum te Utrecht en het Frans Halsmuseum in Haarlem.

Utrechtse Jeruzalemvaarders

Het Centraal Museum heeft in haar collectie een viertal schilderijen van Jan van Scorel met portretten van leden de Utrechtse Jeruzalembroederschap. Op drie ervan zijn ook hun familiewapens afgebeeld. Verder staan op de schilderijen nadere gegevens van de geportretteerden. Deze schilderijen hadden net als bij de Haarlemse Jeruzalemvaarders een memoriefunctie. Het in de herinnering houden van de namen van de overledenen zou bijdragen tot hun zielenheil (korter verblijf in het vagevuur). Zie het boek van Truus van Bueren *Leven na de dood*, waarin uitgebreid op deze materie wordt ingegaan.

De Jeruzalemvaarders dragen allen in hun hand bij zich een 'Jeruzalemveer', een palmtak.

Portretten van negen leden van de Utrechtse Jeruzalembroederschap circa 1535 (Inv. Nr. 2377)

Van links naar rechts:

Gelis van Royen I: 'Ick Jelis (...) van Royen was visiteren // dat heilich graf te ierusalem inde stede // dit is geschiet na de geboorte ons heeren // vyftien hondert en vyfentwintig mede'. Gedeeld wapen: I. in zilver een klimmende zwarte leeuw, II. doorsneden: a. in zilver een rood molensijzer, b. in rood een zilveren keper.

Ian van Ede: 'Ic Ian van ede sach die stede dair god wou steruen // veel tekenen dede om onse vrede ewelic te weruen // int jaer ons here(n) M CCCC XXV // Genade hem god'. Gedeeld wapen: I. in goud een half uitkomende zwarte leeuw, II. in goud drie rode dwarsbalken.

Ian Verheul: 'Heer Jan Verhueil Canonic then doeme // ic was te Hierusalem

Negen Utrechtse Jeruzalemvaarders, geschilderd door Jan van Scorel

Portretten van twaalf Utrechtse Jeruzalemvaarders, geschilderd door Jan van Scorel

int iaer ons heren // vijftienhondert en dertich so ict u noeme // bidt dattet mi ewelic moet profiteren'. Een gevierendeeld wapen: I. en IV. in rood drie zwartgesnauwde zilveren zwanenkoppen met dito hals, 2 en 1. II. en III. in rood drie zilveren weerhaken, (2,1) met in het schildhart een gouden ster.

Heiltje Dirk Evertsdr: 'Ic Heyltgen dirck euerts dochter reysde deutelick // te hierusalem bi(n)nen (...) met mynen man was // (ian) Willemsz alsme(n) screef blotelick // dusent vyfhondert en(de) dertich dair an was // mey out wel de xxiiii Jaer en bidt dat mi god wil in vruechde sparen'. Wapen: in zilver drie zwarte, rood gekroonde en getongde leeuwenkoppen, (2,1).

Jan van Ravenswaai: 'Ick Jan va(n) Rauensway was ten heiligen lande // alsme screef Dusent vyfhondert en(de) driendertich // god wil mey bescermen vor scadelike scande // en vor alle quaet der sielen smertich'. Wapen: In rood een gouden ankerkruis.

Jacob Jansz: 'Wt die Westbroeck ben ic Jacob jansz gehete // te Ierusalem was ic alsme screef bloot // vieftienhondert en dertich me laet u weten // twee Iaren daer en wast dat ic bleef doet'. Geen wapen.

Johan van Bovinia: 'Meester Johan Joachimes van bouinia geboren // canonick ten dome als een ygelick weet // was te ierusalem do gey moecht horen // ano vyftien hondert viierendertich geevet'. Wapen: In rood een gouden draak en een hartschild met dwarsbalk.

Evert Hendriksz de Greef: 'Euert henricus die greue bin ick genaamt // ic was te ierusalem int iaer ons heren // vyftienhondert vyfendertich wel geraamt // die heilige plaetsen ging ick visiteren'. Wapen: In rood een beurtelings gekanteelde zilveren dwarsbalk, beladen met naast elkaar drie rode kookpotten.

Frans Bogaart: 'frans bogairt bin ick wilt

wel verstaen // ic was te ierusalem ter selverteyt // alsme(n) vyftien hondert vyfendertich daer aen // telde va(n) goods geboort gebenedyt'. Wapen: golvend gedwarsbalkt van zilver en rood in acht stukken.

Portretten van twaalf leden van de Utrechtse Jeruzalembroederschap circa 1525 (Inv. Nr. 2378)

Van links naar rechts:

Hendrik van Ravenswaai: 'Ick hendrick van Ravenswaeyen // gereyst ben na Jeruzalem // Sach tlant daer god syn gunst lies hoore // en eertyts sprach met claerder stem'. Wapen: in rood een gouden ankerkruis.

Evert Geerlofsz geheten van Buren: 'Euwert geerlofsz(oon) bin ic geheten van bueren // m ccccc en xx was tiaer // Doen reysdic wt liefden met groot besueren/ Tenheiligen grave verstaet dit claer'. Wapen: in goud drie zwarte schoorsteenhalen, (2,1).

Gerrit Corneliz van Zwol: 'Gerit va swol bin ic Cornelis sons // ic was te ierusalem de plaetsen besoecken // na goods geboort vander maget scone // jare m ccccc en xx te boecken'. Een gedeeld wapen: I. in zilver boven elkaar twee zwarte kepers en II. in zilver drie dito rode kepers.

Cornelis Claasz: 'Cornelis claesz(oon). Bin ic tshelich graf besoeckere // doeme(n) m ccccc xxiii screef // god make mi ten hoge ierusalem cloeckere // en stiere mi duechdelic do lange ic leef'. Wapen: in zilver zes rode lelies boven en onder drie naast elkaar.

Dirk Dirksz: 'm ccccc xxii men telde // na goods geboort die jaren ons heren // doen ic dieric diericsz(oon) mi ten wege stelde // om theilige graf te visiteren'. Geen wapen. Op kleding het Jeruzalemkruis, een rood krukkenkruis vergezeld van vier rode verkorte kruisjes.

Simon Dirksz: 'Ic bin Simon diericsz(oon) mi wel verstaet // ic was te

ierusale(m) mocht schriuen m ccccc xxiii geraet // bid dat goods gratie mi wil bibliuen'. Gevierendeeld wapen: I. en IV. in goud een klimmende rode leeuw, II. en III. in zwart een zilveren schuinkruis. **Lambert Gerritsz:** 'Ic Lambert Geritz sach theilige landt // doeme screef m ccccc en viere // met twintich iaren dair an geplandt // god geue dattet mi tot salicheit stiere'. Gedeeld wapen: I. in goud drie zwarte molenijzers, (2,1); II. in zilver een rood schuinkruis.

Gijsbert Gerbrantsz: 'Te ierusalem reisdic Gijsbert Garbrants soone // ter eere de plaetse daer god wou steruen // twas m ccccc sonder hoone // en xxiiii god laet mi niet bederuen'. Gedeeld wapen: I. in rood een tweezijdig gekanteelde zilveren dwarsbalk met daaronder boven elkaar geplaatst een zwart zesbenig muurijzes (of karbonkel) en een zwarte bemmel; II. Gedwarsbalkt van goud en zwart van acht stukken en over alles heen een in twee rijen rood en zilver dubbel geschaakt schuinkruis.

Jan Aartsz van Beusichem: 'Ian aertsz(oon) bin ic van buesico kinelick // ic omgorde huchtenbroec tridderlic swairt // int heilich graf als broeder minelick // verwinelic ons god laet in duechtden gepairt // twas m ccccc dit weest versinnelick // en xxiii dair an gepairt'. Wapen: in goud drie evenwijdig schuin naar boven geplaatste messen met zilveren lemmenten en goud beslagen zwarte gevesten.

Hendrik van Moudwijck: 'Ic bin henricus van Moudwijes geslachte // tlant van beloften heb ic versocht // twas m ccccc na goods kernachte // en xxiii dereys volbracht'. Wapen: in zwart een gouden dwarsbalk met daarboven vier naast elkaar geplaatste zilveren zespuntige sterren en eronder zes zilveren sterren, (3,2,1).

Aert Wemmersz: 'Aert Wem(m)ersz(oon) bin ic hoort myn vermanen // Ick sach het land daer Christus leed // omhangen

met bebloede tranen // en smolt voor ons in bloedlich sweet'. Wapen: In zwart een gouden liggende wassenaar met daarboven in het schildhoofd een zespuntige zilveren ster.

Hieronimus van Ravenswaai: 'Ich hieronemus van Rauensways geslachten // Sach oock het lant van Canaan // daar Abrams kindren theyl verwachten // dus bracht ick dese veer daer van'. Wapen: in rood een gouden ankerkruis.

Portretten van twaalf leden van de Utrechtse Jeruzalembroederschap circa 1525 (Inv. Nr. 2379)

Dit keer van rechts naar links (volgorde volgens een oudere catalogus uit 1952):

Dirck Taets: 'heer dirck taets bin ic gehe- ten Canonic (...) en monster hier op let // Te ierusalem heb ic te stede gemete(n) dair god verlost van de wedt // mcccc xxiii wilt wete(n) screefme(n) int iaer ons heere net'. Een gedeeld wapen: I. in zilver een rode dwarsbalk, II. in goud een zwart uitgeschulpt schuinkruis.

Jan van Gorcom: 'heer Ian va gorcom es my(n) naem vicarius ten doem als een broedere // ic was te ierusalem tsi god bequae daer chryst(us) wou lide os behoede(n) // met heer dirck taets nee(m) t desen raem so sidi den tijt os reise(n)s vroedere'. Een gedeeld wapen: I. in zwart twee rechtop geplaatste en van elkaar

afgewende zilveren vissen, II. in goud drie zilver en rood geschaakte schuinkruisjes, (2,1).

Jacob Crol: 'heer Iacob Crol Canonic tsinte Marie. Was te ierusalem god ter ere(n) // m ccccc te dien tijen Ende xxiii was tiaer ons heren'. Een gedeeld wapen: I. in zilver drie zwarte lelies, (2,1) en II. gevierendeeld in goud en zwart.

Adriaan Saal: 'heer Ariaen sael wilt dit a(en)mercke Canonic toemo(n)ster sach thei // lich lant // met Crol voirs(creven) god wil hair stercken // en glorie geuen door syn hant m ccccc xxii'. Wapen: In rood twee zwarte dwarsbalken beladen met naast elkaar geplaatste zilveren schuinkruisjes, boven drie en onder twee.

Jan van Scorel: 'heer Ian van Scorel wt hollant scildere // vicarius was ten heiligen graue // m ccccc ende xx stildere // screefme god geef hem der glorien haue'. Wapen: schuinlinks doorsneden van goud en rood met van het een in het ander een schuinlinks rood en goud doorsneden dubbele roos. Voorts een blauw hartschild beladen met drie zilveren stukken (schildjes).

Jan van Huchtenbroeck: 'heer Ia va huchte(n)broec Rider gepresen Va(n) edelen afcoest in Cleef gebore(n) // was te ierusalem so ghi moecht lesen dair wert hier geciert mit gulde(n) sporen //

tmocht x ccccc xxiii wese(n) die iare na goods geboert vercoren'. Gedeeld wapen: I. in goud een zwarte klimmen- de eenhoorn, II. in goud vier golvende dwarsbalken beladen met twaalf gouden sterren of penningen, (4,3,3,2). of tien gouden sterren (3,3,3,1)

Herman Krom: 'Ic was te ierusalem in myn ionge dage // na goods geboort duy- sent vierhondert // en drien sestig iare sonder vragen // herman krom het ic u niet verwo(n)dert'. Wapen: in goud drie zwarte enkele haken met de punt naar boven, (2,1).

Cornelis Lambertz: 'Cornelis Lambert- z(oon) bin ic wilt lesen // ic was te ierusa- le(m) en op die iordan // duysent iaer na goods geboort gepresen // vierhondert en(de) achtennege(n)tich dair an'. Wa- pen: in goud twee zwarte dwarsbalken.

Hendrik Gerritsz Nobel: 'henric Nobel gerritz(oon) was ten heiligen lande // int iaer ons heren dused vierhondert // en achtentne(e)ent (...)h god hoedhem voir scande // ende voir den brande daert ewelick dondert'. Wapen: in rood een zwarte bemmel (schaaktoren) met in het schildhoofd drie naast elkaar geplaatste zilveren (of gouden) lelies.

Henridrik van de Ven: 'Mine nae(m) es henric van de Ven // ic was te ierusa- lem als broeder va(n) prise // doeme(n) screef m ccccc en // vyfentwintich met

Portretten van twaalf Utrechtse Jeruzalemvaarders, geschilderd door Jan van Scorel; hierop staat ook de schilder zelf met zijn familiewapen afgebeeld

Portretten van vijf Utrechtse Jeruzalemvaarders, geschilderd door Jan van Scorel; vier van hen dragen een gouden Jeruzalemkruis. De geestelijke draagt een koorhemd met daarop het Jeruzalemkruis in rode kleur

wairheits bewise'. Wapen: in zwart een zilveren klimmende leeuw.

Jan van der Borch: 'Nu verthien hondert tweeens(eu)entich iaer // Ian van der borch Ierusalem versocht // tiaer Vyrthie honder en negen daer naer // wort hi int gesicht des Vredes gebrocht'. Doorsneden wapen: a. een gedeeld wapen: I. in goud een half uitkomende rode leeuw en II. in goud een rode burcht van twee verdiepingen; b. in goud een rode burcht van twee verdiepingen.

Onbekende persoon: 'genaemt (...) op die Jorda(e)n // doen men screef MCCCC en negenthin // god wil ons in alle node bewaren // En geven namaels syn glori te sie'. Wapen: in goud een grote blauwe ring.

Portretten van vijf leden van de Utrechtse Jeruzalembroederschap circa 1541

In het Centraal Museum in Utrecht bevindt zich ook een schilderij van de hand van Jan van Scorel met portretten van vijf leden van de Jeruzalembroederschap die het Heilig Land hadden bezocht en behoorden tot de Utrechtse Jeruzalem Broederschap. Eén van hen is een geestelijke. Hun familiewapens zijn niet afgebeeld, wel dragen ze allen het Jeruzalemteken, het krukkenkruis vergezeld van vier rechte kruisjes.

Van links naar rechts zien we afgebeeld: **Jan van Dam:** 'Heer Ian van dam vicarius then dom(m)e // hierusalem sach ic na mijn begeren // dusent vijfhondert eenveertich alom(m)e // screefmen na die geboort ons heeren'.

Gijsbert Robbertsz: 'Gijsbert robbertsz(oon) van wijk te duerstede // was te ierusalem theilich graf visiteren // vijftihonder screefmen sene(n) veertich mede // god wil hem namaels in vreden logeren'.

Steven de Wit: 'Steuken die wit was te hierusalem bin(n)en // als men dusent vijfhondert eene(n) veertich telde // na goods geboorte, om duecht te win(n)en // twair goet dat hem ijgelick tot betere(n) stelde'.

Cornelis van Amstel van Mijnden: 'Van aemstel va(n) mijnde(n) heer tot ruweel // bin ic Cornelis ionc van iaren // te ierusalem was ic god hebs deel // int iair eene(n) veertich bi wairheits verclare(n)

Jan Damen: 'Ian Damen was oock ten heiligen lande // int iaer eene(n) veertich om dair vermonden // god wil ons

Portretten van twee Jeruzalemvaarders, geschilderd door Antonie Mor van Dashorst. Onderaan het schilderij is het Jeruzalemkruis afgebeeld

bewaren voir scade voir scande // ende namaels vergeue(n) ons alle sonden'.

Portretten van twee Utrechtse Jeruzalemvaarders 1544

Tenslotte de portretten van een tweetal Jeruzalemvaarders, gedateerd 1544 van de hand van Antonie Mor van Dashorst, een leerling van Jan van Scorel. Het zijn de portretten van een tweetal Jeruzalemvaarders. Het zijn de Utrechtse domhe-

Cornelis van Hoorn. Wapen: Een verlaagde gouden keper vergezeld van drie rode jachthoorns.

Anthonis Taets van Amerongen. Wapen: In zilver een rode dwarsbalk. Het paneel bevindt zich in de Gemäldegalerie in Berlijn.

In openbare collecties in binnen- en buitenland bevinden zich nog enige geschilderde individuele portretten van Nederlandse Jeruzalemvaarders. Het gaat hier om verzamelingen in Amsterdam, Utrecht, Alkmaar, Kampen, Leeuwarden, Aken en Detroit.

Aanvankelijk lag in de bedoeling om de beschrijving van de wapens van de Utrechtse Jeruzalemvaarders op te nemen in de schitterende catalogus die door het Centraal Museum te Utrecht in 2011 werd uitgegeven. De titel van deze catalogus was *Catalogue of Paintings 1363-1600*.

Deze catalogus was echter in de Engelse

taal. Hoewel er wel goede vertalingen van heraldische termen in het Engels bestaan (zie bijvoorbeeld Pama 1990), durfde ik het niet aan de wapenbeschrijvingen in het Engels te vertalen. Daarom was er voor gekozen om ooit te komen met een artikel in het Nederlands over de heraldiek bij de Jeruzalemvaarders.

Twaalf leden van de Haarlemse Jeruzalembroederschap circa 1527-1529

In het Frans Halsmuseum in Haarlem bevindt zich een schilderij van Jan van Scorel met portretten van twaalf Jeruzalemvaarders en hun familiewapens. Hij heeft net als in Utrecht ook zichzelf met familiewapen afgebeeld. Het betreft Jeruzalemvaarders die in de periode van 1484 tot 1525 het Heilig Land hebben bezocht.

Alle broeders dragen een Jeruzalemveer (palmtak) over de rechter schouder, ten teken dat ze daadwerkelijk in Jeruzalem zijn geweest. Jan van der Aa was zelfs twee keer in het Heilig Land geweest en draagt daarom twee veren. De mannen staan voor een wand met een fries waarop hun familiewapens en deviezen zijn aangebracht. Op de ballustrade zijn stukken papier geschilderd alsof ze opgeplakt zijn. Op het eerste meest linkse briefje staan de namen van 36 broeders die reeds overleden waren.

Dit syn de broeders die overleden syn Bid dat hair zielen mogen in vreden syn. Op de overige briefjes staat bij iedere

Portretten van twaalf leden van de Haarlemse Jeruzalembroederschap met hun familiewapen geschilderd door Jan van Scorel. Deze heeft ook zichzelf afgebeeld als derde van rechts

geportretteerde een achtregelig vers waarin zijn naam wordt genoemd en het jaar van zijn bezoek aan Jeruzalem. Meestal wordt Jeruzalem als reisdoel genoemd, het Heilig Graf zes keer. Geheel linksboven bevindt zich een portret zonder wapen. Het betreft Thijs Tomasz, bediende (knecht) van de broederschap, die een schilderijtje van de Heilig Grafkapel ophoudt. De bijbehorende tekst luidt:

‘Dit es de figuer vant graf ons heren
Die ic Thijs tomasz opelic toone
Menigen tijt diende ic dees broeders
eeren
Bid dat ic mach crigen goods rijc ten
loone.’

De eerste twee broeders, gekleed in een zwarte tabberd met bontkraag, dragen de versierselen van de Orde van Cyprus: een zwaard met de S van Silentium (stilte).

Mogelijk waren dit de bestuurders of procureurs van de broederschap. Joost van Brederode en Frans van Hoogstraten (de nrs. 4 en 6 van links) dragen het gouden Jeruzalemkruis. Twee figuren zijn gekleed in een witte, kerkelijke superplie (koothemd): Heer Bartout en Jan van Scorel zelf (de derde van rechts). Het schilderij moet zijn gemaakt circa 1528-1530.

Jan Pietersz. Vischer die als meest rechte staat afgebeeld, bezocht het Heilig Land in 1527 en eind 1530 verhuisde Van Scorel weer naar Utrecht.

Wim Cerruti gaat in zijn boek Haarlemse Jeruzalemvaarders niet nader in op de versjes, de deviezen en de wapens. Wel maakt hij melding van de tekst van het gedichtje bij Jan van Scorel zelf, wiens devies luidt: ‘altijt getrou’. Het versje luidt:

‘Iohan van Scorel bin ic een scildere
Canonic tutrecht tot Sinte Marien
so scencte ic myn broeders wt jonsten
mildere
was ter plaetse dair ons bedildere
iesus christus starf om om ons verblien
men screef vijfthien hondert tot dyer
tien
en twintich na die geboert ons heren
bid dat ic in duechden mach procederen
Hi starf a(nno) 1562 de 6 decemb.’

Uit de derde regel blijkt dus dat Van Scorel dit schilderij heeft geschonken aan zijn medebroeders, wat een grote gift kan worden genoemd. We zien van links naar rechts achtereenvolgens de namen van de Jeruzalemvaarders, het jaar van hun pelgrimage en een beschrijving van hun familiewapen.

Thijs Tomasz. Hij was bediende van de broederschap; hij houdt een afbeelding op van de Heilig Grafkapel in Jeruzalem. Geen familiewapen.

Peter van Leeuwarden (1484). Overleden in 1530. Op Cyprus ontving hij van koningin Catharina Conaro (1475-1489), de laatste koningin van dat land, de Cypri-sche Orde van het zwaard, waarvan hij

op het schilderij van Van Scorel het orde-teken draagt, de S van Silentium (stilte). Wapen: In zilver een roodgenagelde en getongde klimmende zwarte leeuw.

Jan Aelbertsz van der Aa (1486 en 1496). Overleden 1535. Hij draagt twee Jeruzalemveren (palmtakken), ten teken dat hij twee keer in het Heilig Land was geweest. Hij was Ridder van het Heilig Graf en Ridder van het zwaard. Wapen: gedwarsbalkt van zilver en zwart van zes stukken.

Joost Cornelijz (1508). Overleden op 31 augustus 1549. Wapen: In rood drie goudbeslagen zilveren hoorns, (2,1), met in het schildhart een gouden krukkenkruisje.

Joost van Brederode (1511). Overleden op 28 mei 1551. Ook genaamd ‘Van den Hove’. Schout van Haarlem in 1495 en 1498. Ridder van het Heilig Graf. Hij draagt aan een gouden ketting het Jeruzalemkruis. Wapen: in zwart een zilveren dwarsbalk met in een vrijkwartier een gevierendeeld wapen, I. en IV. In goud een klimmende rode leeuw, II. en III. in zilver een klimmende rode leeuw.

Dirk Hubertsz (1514). Bakker, Wapen: schuin gedwarsbalkt van rood en goud met in de rechter schildhoek boven een zespuntige zilveren ster.

Frans van Hoogstraat of Van Hoogstraten (1515). Ridder van het Heilig Graf. Hij draagt een gouden Jeruzalemkruis aan een zwart lint om zijn nek. Was in 1521 schout van Haarlem. Wapen: in zwart een gouden burcht (kasteeltoren).

Dieric Simonsz. (1515). Overleden in 1530. Wordt ook genoemd Dirk van Haarlem. Hij staat vermeld in een scheepscontract van de Zwitser Peter Falk die in 1515 naar het Heilig Land ging. Wapen: in zilver een zwart merk.

Heer Bartout (1517). Gezien de kleding die hij op het schilderij draagt, moet dit een priester zijn geweest. Wapen: in zwart drie zilveren zespuntige sterren en in een vrijkwartier van zilver een rood kruis.

Jacob Simonsz Loo (1519). Hij overleed in 1534 op jonge leeftijd en was in 1522/3 getrouwd met Anna Claesdr. van der Laen, die haar man 46 jaar zou overleven. Zij was lang (1556-1578) regentes van het Elisabeth's Gasthuis. Zijn wapen: in rood drie gouden kepers boven elkaar.

Jan van Scorel (1520). Overleden op 6 december 1562. Dit is de vermaarde schilder van het paneel. Wapen: een van

rood en goud schuin doorsneden veld met een dubbele roos, van het een in het ander.

Willem Harmansz Ramp (1525). Was regent van het leprooshuis (1524-1525, 1541), weesmeester (1549, 1560), schepen (1537, 1548, 1556, 1559), thesaurier (1543-1546) en burgemeester (1550-1555). Wanneer hij overleed is niet bekend. Wapen: in rood een zilveren molenrad.

Jan Pietersz Visscher (1527). Overleden in 1541. Wapen: In zwart een gouden dwarsbalk beladen met een zwart sterretje, vergezeld van drie liggende zilveren wassenaars, twee boven en één onder.

Geraadpleegde bronnen

- Bok 2012, Marten Jan Bok, De nakomelingen van de Utrechtse kunstschilder Jan van Scorel, Utrechtse Parentelen vóór 1650, Deel 3 (2012), p. 10-56.
- Van Bueren 1999, Truus van Bueren, Leven na de dood - Gedenken in de late Middeleeuwen,

Utrecht 1999, p. 166 en 167.

■ Cerutti 2010, Wim Cerutti, Haarlemse Jeruzalemvaarders (Haarlem 2010)

■ Geurts 2017, Twan Geurts, De Nederlandse paus Adrianus van Utrecht 1459-1523, Uitgeverij Balans, Amsterdam 2017.

■ Van Hangest d'Yvoy 1789, M.L. van Hangest d'Yvoy, Graftschriften, Rouwborden en Kerkglazen in verscheidene plaatsen in Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant etc.'. Een gebonden handschrift in de collectie van CBG/KNGGW, Inv. No. GHS 50D31.

■ Helmus 2011, Liesbeth M. Helmus e.a., Catalogue of Paintings 1363-1600 Centraal Museum (Utrecht 2011), p. 174-187.

■ De Jonge 1952, Jkvr. Dr C.H. de Jonge e.a., Centraal Museum Utrecht - Catalogus der schilderijen (Utrecht 1952), p. 114-120. Zie ook: Centraal Museum - Catalogus der schilderijen (Utrecht 1933). Voorts: Centraal Museum - Catalogus van het historisch museum der stad (Utrecht 1928).

■ Pama 1990, C. Pama, Prisma van Heraldiek en Genealogie - Ruim 3000 begrippen van A tot Z verklaard (Utrecht 1990. Heraldische termen in de talen NL, Fr, Eng en D; Internet uitgave van M.H.H. Engels (augustus 2018).

■ Zeven 2022, Anton C. Zeven, Buchelius' oprichtingsdocument - Zegelafdrucken van de Broeders van Jeruzalem te Utrecht, Blaazoen Achtste Jaargang, Nr. 1, januari-maart 2022, p. 18-22.

HERALDISCHE KUNSTENAARS

ANTÓNIO DE SOUSA TAVARES, PORTUGEES HERALDISCH DESIGNER EN FOTOGRAAF

Na eerder de Portugees David Fernandes Da Silva aan u voorgesteld te hebben, wil ik deze keer in onze serie 'Heraldische Kunstenaars' uw aandacht vragen voor nog een Portugees kunstenaar namelijk de designer en fotograaf António de Sousa Tavares.

Hij werd geboren op 3 februari 1956 in de prachtige stad Lissabon en is momenteel woonachtig in Tabua. Professioneel is hij fotograaf, heraldisch ontwerper en webdesigner. Sinds begin jaren tachtig heeft hij zijn leven gewijd aan de heraldiek. Dat is min of meer gekomen op advies van een familielid, die hem vroeg een familiewapen te ontwerpen.

In een kort interview vertelde hij: "Het werd meer dan een beroep. Het is een vak geworden, waarmee ik wilde bijdragen aan de verbetering van de edele kunst van de heraldiek, waarover zo weinig is gepubliceerd in ons land en die in ons land zijn bestaan dankt aan de nobele Lusitiaanse ridders.

Mijn eigen stijl als heraldisch ontwerper is door mij in meer dan veertig jaar geperfectioneerd. Ik teken en schilder met de hand en ik doe het ook, met behulp van nieuwe technologieën zoals de computer. Als voorbeeld voor de manier

BERNARD GROTHUES

waarop de wapenschilden zonder fouten moesten worden getekend, had ik mijn grote meester en vriend, Dr. Francisco António de Simas Alves de Azevedo, de in Portugal zeer gewaardeerde professor, heraldicus, genealoog, sigillograaf en numismaticus, die in 2014 op eenentachtigjarige leeftijd is overleden. Hij is auteur van honderden studies over heraldiek. Toch is heraldiek in Portugal niet populair. Een heraldisch kunstenaar

António de Sousa Tavares

krijgt geen overheidssteun om te studeren. Ten opzichte van andere landen zijn wij in Portugal wat dit betreft achter gebleven.”

Lissabon

Het wapen van Lissabon werd op 28 februari 1940 officieel aan de Portugese hoofdstad toegekend. Het schip op het wapen verwijst naar de patroonheilige Vincentius van Zaragoza. Volgens de legende bewaakten in de achtste eeuw een aantal raven zijn dode lichaam, dat zich

op een zinkend schip bevond. Ook bij het door koning Alfons I geïnitieerde transport van het lichaam naar Lissabon zouden weer raven aanwezig zijn geweest. Het wapen is goudkleurig met daarop een zwart schip, de lijnen om de planken te onderscheiden zijn zilverkleurig. De binnenzijde van het schip is van zilver en daar zijn de lijnen juist zwart. Ook de mast, gaffel, tuigage en het roer zijn zwart. Het zeil, opgerold tot vijf van de gaffel afhanginge bundels, is van zilver. Boven in de mast wappert

een zilveren wimpel. Op de boeg en de achtersteven staan twee raven, beide naar het hart van het schild gekeerd. Het water wordt gesymboliseerd door middel van drie zilveren dwarsbalken op een golvend groen veld. Op het schild staat een gouden muurkroon van vijf torens. Deze vijf torens geven aan dat het wapen bij een stad hoort en de kleur duidt erop dat het om de hoofdstad gaat. Rondom het schild is de keten van de Portugese ridderorde van de Toren en het Zwaard geplaatst. Rondom de keten en het schild is een zilveren lint met daarop in zwarte letters het motto MUI NOBRE E SEMPRES LEAL CIDADE DE LISBOA. (“Zeer nobele en immer loyale stad Lissabon”).

Bronnen:

- https://nl.wikipedia.org/wiki/Wapen_van_Lissabon
- https://www.facebook.com/AJTheráldica_a_Arte_António_de_Sousa_Tavares
- Antonio Tavares <antontosousatavares@gmail.com>

Wapen António José Tavares

Stadswapen
Lissabon

De gemeenteraad van Tabua (District Coimbra) zal binnenkort beslissen of permanent het raadhuis versierd zal worden met door António de Sousa Tavares ontworpen heraldische wapens

Een wapentableau van António de Sousa Tavares

Wapen Mota

Wapen Carvalho

Wapen Bragança

Wapen Velez

Wapen Brasão de Tamília

Wapen Malheiro

Wapen Figueira de Melo

Wapen Fario

Wapen Castelo Branco

Wapen Baião

VOLLEDIG BEWAARD EN BESCHIKBAAR

WAZAMAR

Voor vele genealogisch en heraldisch geïnteresseerde 'websurfers' was de website Wazamar een begrip. Eén van de eerste Nederlandse websites gericht op deze geschiedkundige disciplines, die zo belangrijk zijn voor historisch besef. In 1995 gestart en 25 jaar lang actief bijgehouden door Walter Andreas Groen uit Zeewolde.

Het doel van Wazamar was het op één website aanbieden van praktische informatie over heraldiek en genealogie, inclusief een overzicht van zo veel als mogelijk in Nederland en Vlaanderen geregistreerde wapens. Wapens die, zeker toentertijd, nog enkel in fysieke werken zoals tijdschriften en jaarboeken werden gepubliceerd. De website wazamar.org bracht de Nederlandse heraldiek naar de digitale en online toegankelijke wereld.

Vele jaren heeft Walter Groen met Wazamar geïnteresseerden op weg geholpen bij het uitvoeren van genealogische onderzoek en het delen van de gevonden gegevens. De vele instructies, toelichtingen, verwijzingen, genealogieën, heraldische verzamelingen, diverse registers en het soms zelfs persoonlijk advies hebben

van Wazamar een zeer waardevolle bron en steun gemaakt. Zonder de inspanningen van Walter hadden zeer veel genealogen, heraldici en hun geïnteresseerde (verre) familieleden veel moeilijker aan de benodigde informatie en inzichten kunnen komen.

De website Wazamar bestaat naast de al genoemde overzichten met verleende wapens ook uit indexen daarvan en achtergrondinformatie met praktische hulpmiddelen voor genealogisch en heraldisch onderzoek. Het 'Genealogisch Vademecum' mag hier zeker niet onvermeld blijven. Zie alleen al de vele webpagina's die naar een deel van Wazamar verwijzen en u krijgt een indruk van het belang dat deze site sinds het prille begin van het internet heeft verworven. Wij zijn Walter dan ook zeer erkentelijk voor het werk dat hij hieraan vele jaren heeft besteed. Een erkentelijkheid die wij in 2020 hebben willen benadrukken door Walter Groen te benoemen tot 'Vriend van Verdienste' van onze stichting.

Walter Groen interesseerde zich al sinds zijn jonge jaren voor de genealogie en de heraldiek: op achttien-jarige leeftijd startte hij met het onderzoek naar zijn eigen voorouders. Later, naast een carrière als zeeman en later militair bij de landmacht, is deze zoektocht uitgebreid met de voorouders van zijn echtgenote. Zijn doel was het in kaart brengen

Wapenbeeldmerk 'Wazamar'

Wapen
Walter Groen

van alle voorouders van hun dochter. Deze verbondenheid met zijn vrouw en dochter komt ook tot uitdrukking in de naam Wazamar, die is ontstaan uit een samenstelling van hun voornamen.

De laatste jaren werd het helaas steeds lastiger om de benodigde wijzigingen door te voeren. Om te waarborgen dat de waardevolle informatie van Wazamar, als Nederlands digitaal erfgoed, beschikbaar blijft hebben Walter en onze vicevoorzitter Hans Duitgenius de handen ineen geslagen. Gezamenlijk hebben zij in een project van zo'n twee jaar ervoor gezorgd dat de 'gearchiveerde' inhoud van Wazamar beschikbaar is via de NGH-website. Om de informatie op een dieper niveau toegankelijk te maken hebben we ervoor gekozen de verschillende onderdelen van Wazamar in de menu's te integreren. U vindt Wazamar-pagina's dan ook terug onder de rubrieken 'Wapenregisters', 'Wapens' en 'Genealogieën'.

Voor genoemd project is een subsidie verleend door het Prins Bernhard Cultuur Fonds en het Pronk Visser Fonds. Het bestuur is hen daarvoor zeer erkentelijk.

Wij hopen dat de informatie nog lang voor de bezoekers beschikbaar zal zijn en gebruikt zal worden om u via onze website verder toegang te bieden tot meerdere, nu nog niet ontsloten registers.

EEN KENNISMAKING MET OEKRAÏNE IN 27 WAPENS

De naam Oekraïne laat zich vertalen als 'grensland' uit het (Oud-)Russisch. Het bestaat uit de delen 'oe' en 'kraïne', waarbij 'oe' het voorzetsel 'bij' betekent, en kraj 'regio', maar ook 'rand'. De naam verwijst naar de tijd dat het land zich aan de rand van het Russische rijk bevond en overheerst werd door de Tataren.¹

De geschreven geschiedenis van Oekraïne begint ergens in de vroege middeleeuwen, toen het behoorde tot de zogenaamde Kiev-Roes, het rijk waaruit zich later zowel Rusland als Oekraïne ontwikkelden. Kiev-Roes viel uiteindelijk uiteen in verschillende vorstendommen, waarna zich in de dertiende eeuw ruiters uit de Centraal-Aziatische steppen aandienenden, die Tataren of Mongolen worden genoemd. Zij brachten grote delen van het huidige Oekraïne en Europees Rusland onder hun gezag. In de veertiende eeuw verdreef het Pools-Litouwse gemenebest de Tataren uit het westelijke deel van de huidige Oekraïne. In de zeventiende eeuw kwam het oostelijke deel onder Russisch gezag. In het zuiden wisten de Tataren zich nog lang te handhaven en ontstond het kanaat van de Krim dat gelieerd was aan het Ottomaanse Rijk. In de achttiende eeuw werd de oost-westdeling, die tot op de dag van vandaag bestaat, bestendigd doordat het westelijke deel (o.a. door de

Poolse delingen) onderdeel werd van het Habsburgse Rijk en het oostelijke van het Russische tsarenrijk. In de jaren 1917-1918 ontstonden er op het grondgebied van het huidige Oekraïne in het oosten een onafhankelijke Volksrepubliek Oekraïne en in het westen een veel kleinere West-Oekraïense volksrepubliek. Beide volksrepublieken waren echter een kort leven beschoren. Al begin jaren '20 werd het oostelijke deel na een burgeroorlog ingelijfd bij de Sovjetunie en werd het westelijke deel ingelijfd bij Polen.

Na de Tweede Wereldoorlog werd ook dit westelijke deel onderdeel van de Oekraïense Sovjetrepubliek. Al die tijd (sinds 1783²) had de Krim behoord tot tsaristisch Rusland en later de Russische Sovjetrepubliek. Dit veranderde toen in 1954 Chroesjtsjov de Krim aan Oekraïne schonk als vriendschappelijk gebaar. Na het uiteenvallen van de Sovjetunie werd het land op 24 augustus 1991 onafhankelijk.³

Vandaag de dag bestaat het land uit 24 regio's, oblasten genoemd (met de klemtoon op de 'o'), en de door Rusland geannexeerde autonome Krimrepubliek. Daarnaast nemen bestuurlijk gezien de (hoofd)stad Kiev en de stad Sebastopol op de Krim een speciale positie in. De grenzen tussen de oblasten zijn ongewijzigd gebleven sinds 1959, toen de oblast Drohobytsj met de oblast Lviv werd samengevoegd.⁴

In dit artikel wordt het verhaal van Oekraïne verteld door te kijken naar de oblastwapens van dit boeiende maar onfortuinlijke grensland.

De totstandkoming van regionale wapens in Oekraïne⁵

Na de ineenstorting van het vorstendom Galicië-Wolynië in 1349 maakten de Oekraïense gebieden deel uit van verschillende staten. In deze tijd waren de wapens van sommige oblasten al in gebruik.

Toen Oekraïne deel ging uitmaken van de USSR gebruikte geen enkele oblast een eigen wapen. Pas na de ineenstorting van de USSR en het ontstaan van het onafhankelijk Oekraïne begon men symbolen voor de verschillende oblasten te maken. Transkarpatië was de eerste

oblast die in december 1990 een wapen aannam. In 1992 werden symbolen (vlag, wapen) aangenomen voor de Krim, dat de status van autonome republiek kreeg. In beide gevallen was dit ingegeven door politieke redenen: de lokale communistische autoriteiten probeerden in opdracht van Moskou aan te zetten tot separatisme om zo een onafhankelijke Oekraïense staat te voorkomen.

Sinds 1990 zijn de oude symbolen van veel steden en dorpen actief in ere hersteld en gebruikt. Met name voor het wapen van de stad Tsjernivtsi werd gekeken naar de historische voorgangers en in 1994 werd het wapen van de regio Tsjernivtsi goedgekeurd. Beslissingen over de symbolen werden genomen door lokale raden, hoewel dit niet was gereguleerd in de huidige wetgeving van Oekraïne en ook al niet in die van de voormalige USSR en de Oekraïense SSR.

Het probleem van het ontwerpen van moderne wapens en vlaggen voor regio's, districten, steden en dorpen is herhaaldelijk aan de orde gesteld tijdens de jaarlijkse wetenschappelijke conferenties van de Oekraïense Heraldische Vereniging (OHV). Het proces van de ontwikkeling van regionale symbolen werd aanzienlijk gestimuleerd door de wet op plaatselijk zelfbestuur uit 1997. Hierin werden afzonderlijke artikelen over lokale symbolen geïntroduceerd op voorstel van de OHV. In artikel 22 van deze wet is het gebruik van wapens, vlaggen en andere symbolen voor steden en dorpen, evenals de oblasten, regio's en districten vastgelegd. De artikelen 26 en 43 bepaalden dat deze symbolen moeten worden goedgekeurd door de lokale en regionale raden.

Vaak werden er wedstrijden uitgeschreven voor het ontwerpen van nieuwe symbolen. In de meeste gevallen bood de OHV hierbij begeleiding en praktische hulp. De OHV ontwikkelde algemene aanbevelingen voor het creëren van een geïntegreerd systeem van territoriale en gemeentelijke wapens en vlaggen.

In 2000 werd bij decreet van de Oekraïense president de Commissie voor Heraldiek en Staatsonderscheidingen ingesteld onder de president van Oekraïne. Haar verantwoordelijkheden omvatten

het toezicht houden op de totstandkoming van nieuwe wapens, vlaggen, emblemen, onderscheidingen (meestal voor ministeries en andere overheidsinstanties), evenals staatsonderscheidingen. Het werk van de commissie werd echter alleen formeel uitgevoerd. Er werden geen vergaderingen gehouden en de leden van de commissie kregen het materiaal veelal per post toegestuurd. In de meeste gevallen werden de conclusies namens de commissie opgesteld door medewerkers van het Ministerie van Heraldiek en Staatstoekenningen, hoewel ze niet over de wettelijke bevoegdheid of de juiste professionele achtergrond hiervoor beschikten. Daarom waren dergelijke conclusies (vooral met betrekking tot heraldiek en vlaggenkunde) vaak incompetent (zie bijvoorbeeld de wapens van Mikolaev en Zjytomyr). Immers, in het geval van regionale symbolen bepaalt de wet dat regionale overheden het exclusieve recht hebben om wapens en vlaggen goed te keuren. Een besluit van de commissie heeft slechts een adviserend karakter. Oekraïne is van plan om administratief-territoriale hervormingen door te voeren, waardoor het aantal oblasten moet worden teruggebracht tot tien tot vijftien.

Als we kijken naar de huidige oblasten, dan zijn er slechts vijf (Donetsk, Kirovohrad, Soemi, Ternopil en Tsjerkasy) die een volledig nieuw wapen hebben, zonder gebruik te maken van oude symbolen van historische gebieden of steden. Zes oblasten gebruiken een ontwerp met enkel een schild, alle andere hebben schildversieringen (kransen, cartouches, enz.).

De decentralisatie van de ontwikkeling van moderne regionale symbolen heeft hun kwaliteit en expressiviteit negatief beïnvloed. Het wapen van Poltava is heraldisch gezien succes. Het wapen van Ternopil zondigt tegen de kleurregels (zilver op goud in de oude versie). Deze fouten werden pas gecorrigeerd na interventie door de OHV. In de wapens van de oblasten Zjytomyr en Dnipropetrovsk zien we slecht uitgevoerde schildversieringen. Wanneer wedstrijden of de ontwikkeling van symbolen werden uitgevoerd onder controle van OHV, was het in de meeste gevallen mogelijk om interessante en expressieve symbolen te ontwikkelen.

Bijzonderheden van de Oekraïense heraldiek

Anders dan we in Nederland gewend zijn, worden bij Oekraïense wapens veel meer details vastgelegd in de beschrijving van het wapen. Te denken valt hierbij bijvoorbeeld aan de verhoudingen en de precieze curve van de rondingen van het schild, maar ook de vorm van het schild of de hoogte van wapenfiguren, de grootte van een kroon, etc. Soms is zelfs het lettertype waarin een spreuk is gesteld vastgelegd. Daarnaast heeft de schildvorm vaak een geografische aanduiding (Frans schild, Spaans schild). Zie ook punt 20 in de noten. Ten slotte is de kleur rood die voorkomt in de Oekraïense wapens vaak karmozijnrood en niet het heldere, vuurrood dat we kennen in de West-Europese heraldiek. Karmozijnrood is een traditionele kleur van de Kozakken. Voor de beschrijving van de wapens houd ik echter meestal de term 'rood' aan.

Charkiv

De Charkivska oblast is een oblast in het noord-oosten van het land met als centrum de gelijknamige stad. In omvang is hij vergelijkbaar met België.

Datum van aanname: 11 mei 1999
 Ontwerp: S.A. Sjaposjnikov en A.Joe. Lejbfrejd (architect)

Beschrijving: In groen een rechtsschuin geplaatste gouden staf van Mercurius met zilveren vleugels en slangen gekruist met een linksschuine hoorn des overvloeds van natuurlijke kleur. Boven het schild uit komen een zilveren tandwiel en vier korenaren. Op het tandwiel

Wapen Charkiv. Bron: Wikipedia

ligt een opengeslagen zilveren boek waarop een gouden atoom is afgebeeld waaromheen een elektron cirkelt. Het schild is omgeven door gouden eikenbladeren die bij elkaar worden gehouden door een goudgerand blauw lint. Het schild heeft een smalle gouden rand.

De vier elementen van het wapen verwijzen naar de vier belangrijkste terreinen waarop de ontwikkeling van de oblast is toegespitst:

- landbouw (de korenaren)
- industrie (het tandwiel)
- onderwijs (het boek)
- wetenschap (het atoom).

Het wapen van de oblast, zonder de schildversieringen, is identiek aan het wapen van de stad Charkiv. Voor dit wapen geldt dat de groene kleur staat voor hoop, vreugde en voorspoed. De hoorn des overvloeds symboliseert natuurlijke rijkdom. De Mercuriusstaf is het attribuut van de god Mercurius, die in de Oudheid werd beschouwd als de beschermer van kooplieden, reizigers en parlementariërs. De slangen die om de Mercuriusstaf zijn gewikkeld, symboliseren wijsheid.⁶

Cherson

De Chersonska oblast is een oblast in het zuiden van het land, direct ten noorden van de Krim, in omvang vergelijkbaar met Albanië. Het centrum van de oblast is de gelijknamige stad.

Datum van aanname: 25 oktober 2001⁷
 Ontwerp: S. Sazonov (architect) en Joe. Sjtsjepelev (ontwerper)

Beschrijving: In een blauw goud omrand

Wapen Cherson. Bron: Wikipedia

schild staat in het schildhoofd een gouden poort. Daaronder staat een anker waarover twee korenaren zijn geplaatst in de vorm van een V. Beide zijn geplaatst op een passer, alles van goud. Het schild is geplaatst in een gouden krans van eikenbladeren die bijeen gehouden worden door een blauw en gouden lint waarop de naam van de oblast is geplaatst. Het wapen is gekroond door een gestileerde kroon met drie tanden.

Het anker is het symbool van de hoop en verwijst naar de in de oblast gelegen regio Taurida als waterpoort van Oekraïne. De Dnjepr, de Zee van Azov en de Zwarte Zee zijn allemaal toegankelijk vanuit deze regio. De korenaren brengen voorspoed voort. De passer symboliseert een transparante constructie, standvastigheid in gemaakte keuzes en economische opleving. De poort is de Otsjakov-poort van de vesting Cherson, hier begint de geschiedenis van Cherson.⁸ De eikenkrans is een symbool van eeuwigheid en kracht en de kroon is een traditioneel historisch element.

Chmelnytsky

De Chmelnytska oblast ligt in het westen van het land, niet ver van de Moldavische grens, en is genoemd naar de gelijknamige regionale hoofdstad. In omvang is het vergelijkbaar met Slovenië.

Datum van aanname: 21 maart 2002

Ontwerp: M. Mastikasj⁹

Beschrijving: Gedeeld van blauw en purper. Over alles heen een gouden (gezichtszon met zestien stralen waaronder twee eveneens gouden korenaren die naar elkaar toe buigen en aanstotend op de dellijn. Het schild is geplaatst in een rood-gouden cartouche met olijftakken en bloemen en erboven is een opengeslagen gouden boek geplaatst.

De zon en het blauw symboliseren Podolië, een historische regio die ruwweg overeenkomt met het gebied van de huidige oblast.¹⁰ De purperrode kleur staat voor de historische regio Wolynië (of Volhynië) gelegen in het noorden van de huidige oblast.¹¹

De korenaren symboliseren de landbouw in de oblast en door de manier waarop ze geplaatst zijn vormen ze de cyrillische letter X, in het Oekraïens de initiaal van de oblast.

Wapen Chmelnytsky. Bron: Wikipedia

Op de website Heraldry.com.ua wordt het rechtsboven afgebeelde wapen gegeven voor de Chmelnytska oblast. Ik heb geen informatie over de status van dit wapen of de periode tijdens welke het gebruikt werd of wordt. Ik bespreek het, mede vanwege de informatie over de herkomst van de wapenfiguren die deels overeenkomen met die op het officiële wapen.

Beschrijving: Rechtsschuin doorsneden van blauw en rood. In het blauwe deel een gouden gezichtszone met zestien stralen, in het rode deel een zilveren verkort breedarmig kruis. Het schild is geplaatst in een gouden krans van korenaren, verweven met een blauw-gouden lint. Aan de onderzijde vruchten en bladeren van de sneeuwbal (*viburnum*). Bovenop de krans staat tussen op dekkleden gelijkende decoratieve elementen op een blauw schild het Oekraïense staatswapen.

De zon op het blauwe veld komt uit het wapen van Podolië. Een wapen in deze vorm wordt voor het eerst beschreven in de kroniek van Jan Długosz uit 1410. De eerste gedrukte afbeelding van het wapen van Podolië staat in het boek "Kroniek van Europees Sarmatië" van A. Guanini uit 1581. We zien dit wapen ook terug in het wapen van de oblast Vinnytska, die ook tot Podolië behoort. Het is een van de oudste historische emblemen in Oekraïne. Het zilveren kruis op een rode achtergrond is het historische embleem van Wolynië, dat deels op het grondgebied van de huidige oblast ligt.

Dnipropetrovsk

De Dnipropetrovaska oblast ligt centraal

Wapen Chmelnytska oblast, naar een ontwerp van V. Iljinskij. Bron: Heraldry.com.ua

in het oosten van het land en is ietsje groter dan België.

Datum van aanname: 19 maart 2002

Ontwerp: O. Potap (voorzitter van de Dnipropetrovskse Medakademie)¹², herzien door O. Roedenko.¹³

Beschrijving: Rechtsschuin doorsneden van zilver en blauw. Op de deellijn een blauwe lijn van overslaande golven en op het zilveren deel aan de rechterzijde en een vlamme gouden lijn op het blauwe deel aan de linkerzijde. Op het blauwe veld staan negen achtpuntige gouden sterren (4,3,2). In het witte veld staat een Kozak in rode kleding met een musket over de linker schouder en een sabel aan dezelfde zijde. Het schild rust op een gouden cartouche waarachter (rechts) goud-blauwe dekkleden en links zilver-rode, komende uit een goud-blauwe wrong. Op de wrong staat in een

Wapen Dnipropetrovaska. Bron: Wikipedia

krans van korenaren en eikenbladeren het nationale wapen van Oekraïne.

De Kozak met de musket is het historische symbool van het Zaporozje-leger. De negen sterren komen uit het oude stads wapen van Katerynoslav (het huidige Dnipropetrovsk). Na de bewerking door Roedenko werd het kleine Oekraïense wapen toegevoegd, alsmede de vlamme deellijn waarvan de betekenis mij onbekend is.¹⁴

Donetsk

De Donetsk oblast ligt in het oosten van het land en grenst in het zuiden aan de Zee van Azov. De oblast is in grootte te vergelijken met Rwanda en heeft als centrum de gelijknamige stad. Voor de oblast zijn er twee wapens in gebruik.

Officiële wapen

Datum aanname: 17 augustus 1999 en nogmaals op 5 oktober 1999
Ontwerp: K.P. Vorobjov (directeur reclamebureau 'Kardinal')

Beschrijving: In goud een zwarte, licht ingebogen schildvoet. Uit de schildvoet komt een blauwe 'Palm van Mertsalov'¹⁵. De palm heeft tien bladerkronen. Op het schild staat een gouden kroon bestaande uit vijf kastanjebladeren en het is omgeven door een krans van groene eikenbladeren en gouden eikels. Onder het schild staat op een paars lint het devies "Daden bewijzen dat het mogelijk is".

De centrale figuur in het wapen, de palm, verbeeldt het industriële potentieel van de oblast en dat de oblast voorop loopt als het om industrie gaat. De kroon

en de eikelenkrans weerspiegelen dat het gebied de status van oblast heeft. Het gouden veld symboliseert rijkdom, macht en overvloed (en volgens Uht.org. ua ook de steppe). De zwarte schildvoet verbeeldt de steenkoollagen in het gebied.

De palm werd vervaardigd in de metallurgische fabriek van A.I. Mertsalov in Jozov voor de XVIe Alrussische industriële en kunstzinnige tentoonstelling in Nizjnij Novgorod in 1896. Het originele kunstwerk is heden ten dage te zien in het universiteitsmuseum in Sint-Petersburg. Volgens de ontwerper van het wapen symboliseert de palm de kolen- en metaalindustrie, creativiteit en arbeid, en is het de verbeelding van de belangrijkste beroepen in de Donbass-regio: mijnwerker, metallurg, machinebouwer en chemicus. De kroon met de kastanjebladeren (volgens andere bronnen zijn het esdoornbladeren) geeft aan dat het om het wapen van een oblast gaat. De eikenbladeren in de krans symboliseren moed, grootsheid en betrouwbaarheid. Het devies "Daden bewijzen dat het mogelijk is" is ontleend aan de woorden van de Russische wetenschapper Dmitri Ivanovitsj Mendelejev, die de regio in 1897 bezocht namens de Keizerlijke Academie van Wetenschappen in Sint-Petersburg en het potentieel ervan als volgt beschreef: "De recente woestijn kwam tot leven. Het succes is compleet. Daden bewijzen dat het mogelijk is".

Alternatieve wapen

Datum aanname: Het wapen heeft enige verspreiding gekregen in de oblast, maar er is geen officiële informatie dat het wapen is goedgekeurd, noch is het bekend

of het oude wapen is afgekeurd.
Ontwerp: E.A. Malacha en V.S. Sjatoenov

Beschrijving: een gouden schild met een zwarte schildvoet en de top van een palm in dezelfde kleur. Op het schild staat een gouden kroon van vijf esdoornbladeren. Het schild is omgeven door een krans van gouden eikenbladeren en eikels waarin een blauw lint is geweven. Op dit lint staat onder het schild de naam 'Donetska oblast' in het Oekraïens.

Dit alternatieve wapen verschilt van de officiële versie voornamelijk voor wat betreft de halfronde vorm van het schild en de kroon. Deze kroon heeft geen rechte onderkant, maar een gebogen. Anders zijn ook de wapenversieringen: de groene eikenbladeren hebben plaats gemaakt voor gouden en er is een blauw lint mee verweven waarop de naam van de regio staat (in het Oekraïens). Deze vervangt het paarse lint met het motto in het Russisch. De reden hiervoor is dat, volgens de ontwerpers, territoriale wapens doorgaans geen motto hebben, aangezien dit het voorrecht is van persoonlijke wapens. Kleinere aanpassingen zijn dat de kleur van de palmboom veranderde van blauw naar zwart en de schildvoet niet langer gebogen is.

Achtergronden en totstandkoming van de twee wapens

Eind jaren 1960 werd een van de eerste pogingen ondernomen om een wapen voor de oblast te ontwerpen. Op 31 januari 1967 namen de Communistische Partij in Donetsk en het uitvoerend comité van de regionale raad een resolutie aan genaamd "Wapens van steden en

Wapen Donetsk. Bron: Wikipedia

Wapen Donetsk. Bron: Wikipedia

Groot wapen uit 2003 van Malacha en Sjatoenov. Bron: Wikipedia

rayons van de Oblast Donetsk”. In overeenstemming hiermee werd voorgesteld om een wapen voor de oblast zelf vast te stellen. Er zijn echter geen aanwijzingen dat er in deze periode is gewerkt aan de ontwikkeling van een regionaal wapen.

Aan het begin van de jaren 1990 werd het volgende wapen veel gebruikt in Donetsk: “een rood schild met een blauwe golvende schildvoet waarboven een gouden vesting met drie torens en geopende poort is geplaatst”. De betekenis van dit wapen is onbekend. Op 29 juni 1999 werd door de regionale overheid een ontwerpwedstrijd uitgeschreven voor een wapen. Dit was een idee van het liefdadigheidsfonds “de Gouden Scyth”, dat een festival met dezelfde naam organiseerde om de regio Donetsk te promoten. Voorzitter van de commissie van deskundigen was tevens de voorzitter van het fonds V.F. Janoekovitsj die op dat moment het ambt van voorzitter van de regering van de oblast bekleedde.

94 tot 98 deelnemers leverden voor de wedstrijd 100 tot 200 voorstellen in (afhankelijk van welke bron geraadpleegd wordt). Het wapen ontwikkeld door het reclamebureau “Kardinal” kwam, zoals al eerder vermeld, als winnaar uit de bus. Dit was tevens het ontwerp dat uiteindelijk werd goedgekeurd. Het aldus aangenomen wapen werd negatief onthaald door veel Oekraïense heraldici en ontwerpers. In lokale media verscheen een serie publicaties waarin vragen werden gesteld over misstanden tijdens de selectieprocedure en over het feit dat het wapen niet aansluit bij de gangbare regionale heraldische traditie in Oekraïne.

Een vooraanstaand figuur in de culturele wereld in Oekraïne, J.A. Malacha, was tevens betrokken bij de beraadslagingen over de wapenontwerpen voor de oblast. In een online interview in januari 2003 merkte hij op dat het wapen geen rekening houdt met de mening van het panel van deskundigen en bericht hij over een aantal misstanden tijdens de ontwerpwedstrijd. De gebruikte schildvorm bijvoorbeeld was in strijd met de aanbevelingen van de Oekraïense Heraldische Vereniging, die voorstelde om voor de wapenschilden van de oblasten van Oekraïne halfronde schilden te gebruiken. De palm had volgens Malacha niet in het blauw moeten worden afge-

beeld, maar in het zwart (het originele kunstwerk is gesmeed uit metaal van deze kleur, en de kleur zou verwijzen naar de metaal- en kolenindustrie). En de krans van eikentakken had niet groen moeten zijn (groen staat in de heraldiek voor jeugd, imperfectie en onzekerheid), maar van goud (goud staat voor rijkdom, macht en overvloed).

In februari 2003 weerlegde het uitvoerend directoraat van de Gouden Scyth, de initiatiefnemer van de ontwerpwedstrijd, de aantijgingen over de onwettigheid van het door Kardinal ontwikkelde regionale wapen. Volgens hen was er geen sprake van procedurele overtredingen bij de goedkeuring, en hadden de deskundigen van de commissie die toezicht hield op de naleving van de heraldische regels geen opmerkingen over het project. Ze beschuldigden Malacha ervan “persoonlijke ambities te willen bevredigen”, en zijn uitspraken in de media werden beschreven als een manifestatie van de “gekrenkte trots van een creatief persoon”.

Volgens Malacha heeft hij het wapen dat hij samen met Sjatoenov ontwierp in 1999 gepresenteerd aan Janoekovitsj. Om onbekende redenen werd zijn ontwerp tijdens de zitting van de regionale raad afgekeurd en werd het ‘verkeerde’ wapenontwerp het officiële symbool van de oblast. Volgens de Gouden Scyth “werd het officiële wapen gemaakt door de winnaar van de wedstrijd, de firma Kardinal, en overgedragen aan de regionale raad en het regionale bestuur”. Vervolgens werd het gecertificeerd door de handtekening van Janoekovitsj (een kopie van het bijbehorende document bevond zich in het archief van de stichting). In het begin van de jaren 2000 ging Machala te rade bij de regionale raad van Donetsk met het voorstel om wijzigingen aan te brengen aan het wapen van 17 augustus 1999, om het in overeenstemming te brengen met zijn eigen alternatieve wapen. Er is geen officiële informatie over hoe deze kwestie door de raad is afgehandeld.

In januari 2003 publiceerden de regionale kranten “Leven” en “Salon” een afbeelding van een groot wapen eveneens ontwikkeld door Malacha in samenwerking met Sjatoenov. Deze versie verschilt van hun eerdere ontwerp door een aantal extra heraldische attributen, met name schildhouders en (toch) een motto.

Het schild werd gehouden door twee bruine fokpaarden met golvende manen en staarten, staande op een voetstuk. Aan weerszijden van het schild waren gouden stengels van vedergras afgebeeld. Aan de basis van het schild liggen twee gekruiste gouden eikentakken. Dit alles geplaatst in een cirkel, rustend op een zwart-blauwe sokkel en omzoomd door een gouden gloed. Onder het schild een gouden lint met het motto “POSSIBILITAS RE PROBATA EST” (“Daden bewijzen dat het mogelijk is”) en de naam van de oblast. De paarden en het vedergras symboliseren menselijke arbeid in de steppen van Donetsk, gericht op de ontwikkeling van de regio.

Later werd het copyright van het project betwist door het management van de Gouden Scyth, die beweerde dat de tekening die in de eerdergenoemde media werd gepubliceerd “bijna een exacte kopie” was van het grote wapen, dat het reclamebureau Kardinal, samen met het kleine wapen, ingediend had voor de ontwerpwedstrijd in 1999 (de schets werd destijds afgewezen door de leden van de commissie van deskundigen).

Gebruik van beide versies

Dat beide versies in gebruik zijn blijkt uit een aantal bronnen. In 2003 meldde de online publicatie OstroV bijvoorbeeld het volgende: “De afbeelding van het wapen van de oblast Donetsk vertoont op allerlei soorten drukwerk aanzienlijke verschillen met het wapen afgebeeld op het ereteken van de Regionale Raad van Donetsk, dat ooit werd goedgekeurd door president L. Koetsjma. Bovendien kun je vandaag de dag zelfs in de kantoren van de regionale overheid beide versies van het wapen zien.” Het is bekend dat tot 2014 een aangepaste versie van het alternatieve wapen werd gebruikt met medeweten van de burgemeester van Donetsk: de naam van de regio op het blauwe lint, werd vervangen door het motto van de regio op een paars lint.

Soms wordt de schildvorm uit het officiële wapen gebruikt, maar in de kleuren van het andere. Het wijdst verbreid is het officiële wapen dat op souvenirs, herdenkingsmunten en postzegels, insignes, websites van de regionale overheid en de regionale raad, enz. wordt gebruikt. Op zijn beurt wordt het alternatieve wapen gebruikt, bijvoorbeeld op de emblem

van het ministerie van Binnenlandse Zaken van Oekraïne, het hoofddirectoraat van de nationale politie van Oekraïne in de oblast Donetsk, het staatsarchief van de regio Donetsk en het rechtscollege van het Ministerie van Binnenlandse Zaken van Oekraïne in Donetsk.

Noten:

1. Placenames of the world. Room, A.
2. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Krim>
3. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Oekraïne>
4. <http://uht.org.ua/ua/part/terytot/oblasti>
5. Deze alinea is ontleend aan: Andriy Grechylo, Contemporary Flags of the Ukraine Regions: Old Traditions and New Designs // Proceedings of the XX International Congress of Vexillology. Stockholm, 27 juli tot 1 augustus 2003. - Bergen,

2004. - P. 233 – 255: <http://uht.org.ua/ua/part/terytot/oblasti/#hme>
6. https://ru.wikipedia.org/wiki/Герб_Харькова
7. <http://uht.org.ua/ua/part/terytot/oblasti/#hme>, 25-8-2001 volgens Geraldika.ru
8. De poort is een van de oudste gebouwen van de stad: https://ru.wikipedia.org/wiki/Очаковские_ворота
9. Geraldika.ru
10. [https://nl.wikipedia.org/wiki/Podolië_\(historische_regio\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Podolië_(historische_regio))
11. [https://nl.wikipedia.org/wiki/Wolynië_\(historische_regio\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Wolynië_(historische_regio))
12. Geraldika.ru
13. <http://uht.org.ua/ua/part/terytot/oblasti>
14. <http://uht.org.ua/ua/part/terytot/oblasti>
15. Deze Palm van Mertsalov is een stalen palm, in 1895 gemaakt uit een spoorrail door de smid A.I Mertsalov en diens assistent P.F. Sjkarin. De Palm kreeg de Grand Prix op de Parijse Wereldtentoonstelling van 1900. Er is een project om kopieën van deze palm te onthullen in de belangrijkste hoofdsteden in de wereld: https://ru.wikipedia.org/wiki/Пальма_Мерцалова

De informatie in dit artikel is voor het grootste deel gebaseerd op de informatie, gevonden op de Wikipedia-sites. Deze is aangevuld met andere gegevens, voor zover deze afwaken van Wikipedia of deze aanvulde.

(Red.) Vanwege de omvang van deze bijdrage is, in overleg met de auteur, het geheel in drie afleveringen verdeeld. Derhalve worden deel 2 en deel 3 in de volgende Blazoens gepubliceerd.

EEN VERGETEN EN OMSTREDEN HERALDICUS EN GENEALOOG

ROBERT OTTO STEIMEL

Robert Steimel stond in het midden van de vorige eeuw bekend om zijn kennis van de heraldiek in het Rijnland. Zijn oeuvre omvat wapenboeken, beschrijvingen van zegels en communale heraldiek. Robert Otto Steimel werd geboren in Keulen op 5 november 1907, en overleed aldaar op 28 december 1984. Hij was een zoon van Heinrich Steimel en Gudula Hartzheim. Robert was gehuwd met Maria Decker uit welk huwelijk twee dochters werden geboren.¹

Stamvader van het geslacht is Johann von Steimel te Much, vermeld 1655, geboren in 1620, In 1662 wordt hij vermeld als Johann Wuststeimel von Bockem (van

de Bocksmühle) en vervolgens herhaaldelijk als Johann Steimel de Bockum. De naam uit 1662 lijkt zijn oorsprong te hebben in Wüststeimel, een gehucht dat bij Vordersteimel en Hintersteimel ligt op de Aggerhöhe niet ver van kasteel Ehreshoven in Engelskirchen. Vóór 1700 komen er verschillende takken voor in de parochie Much, wat aangeeft dat de familie al veel eerder in deze streek gevestigd is. Tot de negentiende eeuw waren de Steimels uitsluitend boeren, daarna ook ambtenaren, leraren, kooplieden en fabrikanten.²

Het wapen Steimel is afgebeeld in het Rheinisches Wappenlexikon, Band 1, van het jaar 1949.

Wapen: in rood een gouden drieberg, waarop een gouden ruit met een rood, verkort schuinkruis, boven vergezeld van twee gouden lelies, gaffelsgewijs geplaatst.

Helmtaken: een rode vlucht met een gouden ruit en het rode, verkorte schuinkruis.

Helmkleed: rood gevoerd van goud.

Robert Steimel studeerde rechten aan de Universiteit van Keulen tot 1933, maar studeerde niet af. Vanaf dat jaar hield hij zich bezig met de studie van de heraldiek. In 1935 werd hij lid van de West-

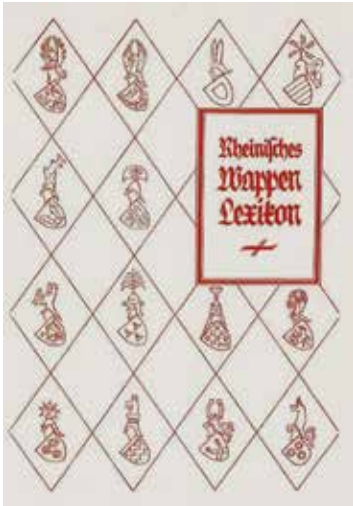
deutsche Gesellschaft für Familienkunde.³ Hij publiceerde in 1941 een artikel in het tijdschrift 'Germanien' waarin hij zich sterk maakte voor een verbinding tussen heraldiek en de vroegste periode van de Germaanse cultuur. Geheel in overeenstemming met de tijdgeest. Hij was een voorstander van de moderne staalhelm ter vervanging van de heraldische helmen.⁴

Tot zijn belangrijkste uitgaven rekenen

Wapen Steimel, RWL Dl. 1, I, p. 91

Cover Rheinisches Wappen Lexikon

wij het Rheinisches Wappenlexikon, verschenen in zeven delen. De serie omvat vijf delen met burgerlijke wapens en twee delen met adellijke wapens. Er is sprake van inzenders die hun wapen op deze manier willen registreren. De wapens werden door Robert getekend. Vooral wapens die al langer in de familie worden gevoerd, zijn opgenomen. Alleen in deel 5 bevinden zich ook enige nieuw aangenomen wapens. Het is een van de oudste wapenboeken met wapenregistraties in Duitsland. Enkele wapens zijn in kleur en als afbeelding losjes ingeplakt over de originele lijntekening.

Onder de wapenvoerders bevinden zich ook een aantal bekende genealogen, heraldici en historici.

- Heinrich Hußmann (1899-1982), heraldicus, kunstschilder, graficus en beeldhouwer.
- Otfried Neubecker (1908-1992), heraldicus en vexilloloog.
- Ernst von Oidtman (1854-1937), genealoog.
- Eiken Pies (1942-), historicus, schrijver, journalist en uitgever.
- Kurt Schweder (1924-2003), heraldicus en graveur.

Vanaf deel 6 zien we ook het werk van enkele bekende heraldische kunstenaars uit het Rijnland.

- Lothar Müller-Westphal (1941-), heraldicus en genealoog.
  - Wolfgang Pagenstecher (1880-1953), heraldicus, kunstschilder
  - Kurt Schweder, info hiervoor.
- Hun wapentekeningen zijn te herkennen aan hun signatuur en/of hun stijl.

In de twee delen met wapens van de adel, zijn er enkele geslachten vermeld die ook in Nederland en België hun sporen hebben nagelaten.

- Von Bentinck – oude adel, vermeld vanaf het begin van de veertiende eeuw, afkomstig uit de graafschap Gelre. Benoemd in de Ridderschap van Overijssel in 1814. In Nederland is er een baronale en een grafelijke tak.⁵

- Von Bönninghausen – Westfaalse adel, afkomstig uit de graafschap Mark, waarvan de stamreeks teruggaat tot in de vijftiende eeuw. Rijksbaron van 1634. Vanaf 1723 bezit, en later verblijft in het Oversticht. Benoemd in de Ridderschap van Overijssel in 1816 en in de Nederlandse adel in 1822.⁶

- Heerema von Zuydtwyck – oorspronkelijk uit Amsterdam. In 1656 komen ze in

Neubecker, Otfried, RWL Dl. 2, II, p. ..

Hußmann, Heinrich, RWL Dl. 2, II, p. 51

Schweder, Kurt, RWL Dl. 5, V, p. 133

Pies, Eike, RWL Dl. 6, VI, p. 101

Von Oidtman, RWL Dl. 3, III, p. 76

Otto door Wolfgang Pagenstecher, RWL Dl. 6, VI, p. 94

Nolden door
Lothar Müller-
Westphal,
RWL Dl. 6, VI,
p. 90

Schultz door
Kurt Schweder,
RWL Dl. 6, VI,
p. 136

Von
Bentinck,
RWL Dl. 4,
IV, p. 6

Von
Bönninghausen,
RWL Dl. 3, III,
p. 16

Heerema von
Zuydtwyck,
RWL Dl. 4, IV,
p. 34

Zu Hoensbroech,
RWL Dl. 4, IV,
p. 44

Von Loe, RWL Dl.
3, III, p. 68-69

Von
Padtberg,
RWL Dl.
1,1, P. 76;
Dl. 3, III,
p. 77

bezit van de heerlijkheid Zuydtwyck bij Boskoop. Rijksridder van 1658.⁷

■ Zu Hoensbroech – oude Limburgse adel, vermeld vanaf het einde van de dertiende eeuw. Rijksbaron van 1635. Benoemd in de Ridderschap van Limburg in 1816, en in 1842 met de titel graaf.⁸

■ Von Loe – oude Westfaalse adel uit het Vest Recklinghausen, waarvan de stamreeks teruggaat tot in de tweede helft van de dertiende eeuw. Rijksbaron van 1629. Benoemd in de Ridderschap van Gelderland in 1814 en in de Ridderschap van Limburg in 1816. In 1885 ingelijfd in de Belgische adel met de titel baron.⁹

■ Von Padtberg – oude Westfaalse adel, waarvan de stamreeks teruggaat tot in de tweede helft van de twaalfde eeuw. De tak Schellenstein vestigde zich in 1694 te Bousval in België en voerden de titel *de Heusbeck*. De tak Helminghausen vestigde zich in 1799 te 's-Gravenhage. Beide takken zijn uitgestorven.¹⁰

Het Rheinisches Wappen-Lexikon werd voor het eerst uitgegeven in 1949. Eind jaren zeventig werd het overgenomen door het Wappenarchiv Stuttgart, uitgever van de Wappenrolle Dochtermann. De Wappenrolle Dochtermann werd in 1991 overgenomen door Pro Heraldica.

Bibliografie:

- R. Steimel, Rheinisches Wappenlexikon Band 1, Keulen, 1949. [120 pag.]
- R. Steimel, Rheinisches Wappenlexikon Band 2, Keulen, 1950. [110 pag.]
- R. Steimel, bewerkt door W. Kisky, Rheinisches Wappenlexikon Band 3 / Rheinischer Adel I, Keulen, 1951. [137 pag.]
- R. Steimel, bewerkt door W. Kisky, Rheinisches Wappenlexikon Band 4 / Rheinischer Adel II, Keulen, 1953. [126 pag.]
- R. Steimel, Rheinisches Wappenlexikon Band 5, Keulen, 1968. [160 pag.]
- R. Steimel, Rheinisches Wappenlexikon Band 6, Keulen, 1971. [171 pag.]
- R. Steimel, Rheinisches Wappenlexikon Band 7 in: Dochtermann 24, Stuttgart, 1979. [Index Wappenlexikon in: Dochtermann 26]

R. Steimel, Rheinische Städtewappen. Ihre Herleitung aus Länderwappen und Siegeln. Für Heimatfreunde und die Jugend, Keulen, 1948.
R. Steimel, Kleine Wappenkunde, Keulen, 1960
R. Steimel, Die Wappen der bundesdeutschen Landkreise, Keulen, 1964. [156 pag.]
J. Köllen, H. Kisky und R. Steimel, Siegel und Wappen, Burgen und Schlösser im Landkreis Köln, Keulen, 1966.

R. Steimel, Rheinische Geschlechter: Mit Köln versippt, 2 delen, Keulen, 1955/56.¹¹
R. Steimel, Im vordersten Gefecht - Kleine Geschichte des deutschen Adels, Keulen, 1959.
R. Steimel, Unvergängliches Köln. Einst und heute. (Schriften zur Kölner Topographie, 2), Keulen, 1962.

Die Cronica van der hilliger Stat Coellen (Koehlhoffische Chronik). Faksimile-Nachdruck der Ausgabe von 1499 nach dem Exemplar der Diözesanbibliothek Köln, Robert-Steimel-Verlag, Keulen, 1972.

Noten:

1. J. Arndt, *Biographisches Lexikon der Heraldiker* (Neustadt a/d Aisch 1992) 522; Portret en biografie in *Kölner Köpfe* (Keulen 1958) kolom 395 e.v.
2. R. Steimel, *Rheinisches Wappenlexikon*, Dl. 1, I, (Keulen 1949) 91.
3. Deze genealogische vereniging werd in 1913 te Keulen opgericht en is heden de grootste regi-

onale genealogische vereniging in Duitsland. De vereniging heeft haar zetel in Keulen.

4. Arndt, *Biographisches Lexikon der Heraldiker*, 522.
5. *Nederland's Adelsboek*, jrg. 79 ('s-Gravenhage 1988) 356-410; *Adelslexikon Band I* (Limburg an der Lahn 1972) 314-315.
6. *Nederland's Adelsboek*, jrg. 80 ('s-Gravenhage 1990) 155-170; *Adelslexikon Band I* (Limburg an der Lahn 1972) 475-476.
7. *Adelslexikon Band V* (Limburg an der Lahn 1984) 57.
8. *Nederland's Adelsboek*, jrg. 85 ('s-Gravenhage 1996) 186-199; *Adelslexikon Band V* (Limburg an der Lahn 1984) 255-256.
9. *Nederland's Adelsboek*, jrg. 87 ('s-Gravenhage 1998) 431-454; *Adelslexikon Band VIII* (Limburg an der Lahn 1997) 1-2.

10. *Adelslexikon Band X* (Limburg an der Lahn 1999) 125-126; *Nederland's patriciaat*, deel 53 (,s-Gravenhage 1967) 121; A.-M. Schreiber, A. Becquet, *Essai de généalogie de la famille de Lathuy* (Nivelles 1968).
11. Met 214 Stamm- und Verwandtschaftstafeln.

MOGELIJK OF WENSELIJK?

NIEUWE HERALDISCHE KLEUREN

In de vorige afleveringen van Blaozen kwam de vraag aan de orde of de heraldische kleuren beperkt zouden moeten blijven tot de zes tincturen: goud, zilver, rood, blauw, zwart en groen, of dat een uitbreiding met een beperkt aantal andere kleuren wenselijk zou zijn.¹

David Hooghiemstra toonde aan dat wetenschappelijk gezien niet bewezen kan worden dat alleen de bovengenoemde zes tincturen in de heraldiek mogen worden toegepast.² In principe zouden dus alle kleuren in aanmerking komen, mits de combinatie ervan voldoende contrast oplevert.

Deze constatering biedt ongekende mogelijkheden. Maar lang niet alles wat wetenschappelijk mogelijk is, wordt in de praktijk toegepast. Sterker nog, zelfs

wetenschappers passen vaak beperkingen toe middels modellen om de werkelijkheid te verklaren. Men noemt deze wetenschappelijke denkwijze een paradigma.³ Ook de heraldiek heeft zijn paradigma. De metaal op kleurregel en de beperking tot zes heraldische tincturen vormen een onderdeel van het huidige heraldische paradigma. Althans in West Europa, de regio waarvan men aanneemt dat daar de heraldiek ontstaan is. In gebieden buiten West Europa denkt men daar soms anders over en worden onze "heraldische regels" wel eens soepe-ler of op eigen wijze toegepast.

Qua kleuren zijn er mogelijkheden genoeg, maar zijn deze ook wenselijk? De wenselijkheid wordt, net als in andere wetenschappen, bepaald door vakgenoten. Ik heb daarom aan de lezers van Blaozen gevraagd om middels een enquête op internet hun mening kenbaar te maken.

Alvorens de uitslag van de enquête bekend was, reageerde Marc Van de Cruys, uitgever en hoofdredacteur van *Heraldicum Disputationes*.⁴ Dit is zeg maar het Vlaamse zusterblad van Blaozen, dat al aan zijn 27e jaargang bezig is. In een redactioneel artikel, waarin hij jaarlijks de stand van de heraldiek overweegt, kregen de voorstanders van nieuwe heraldische kleuren een flinke veeg uit de pan.⁵

Stel u voor, zegt hij: "een zilvergrijs en grasgroen gedeeld schild, beladen boven met een bordeauxrode adelaar, gebekt en gepoot van kobaltblauw; onder met drie schijfjes (2,1), de twee bovenste van koperachtig goud en het onderste

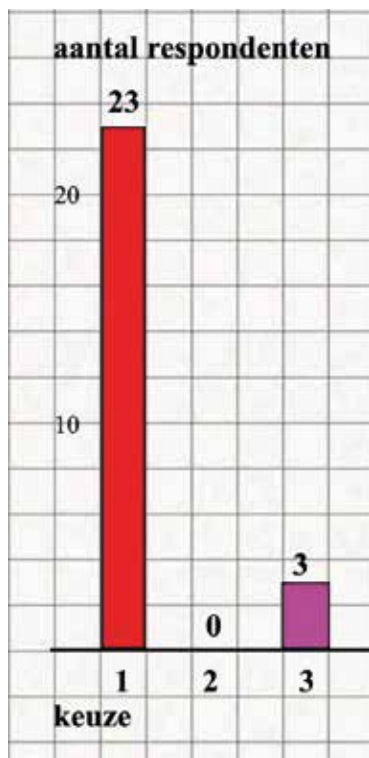
kwikzilverkleurig, elk beladen met een indigo kruisje." Hij voegt hieraan toe: "Toegegeven, dat is misschien wel erg kort door de bocht, maar waar begint het en waar eindigt het. Meer nog wie bepaalt dit uiteindelijk?"

Voor de aardigheid heb ik het hiervoor omschreven wapen hieronder afgebeeld. Ik vind dat het wel meevalt. In ieder geval heb ik wel slechtere kleurinvullingen gezien van wapens in de traditionele heraldische kleuren. Voor de puristen onder ons zou de adelaar wat roder kunnen zijn en de bek en poten wat minder kobaltblauw. Ook de indigo kruisjes komen, volgens hen, waarschijnlijk voor een lichtere tint blauw in aanmerking. Maar dit alles doet er eigenlijk niet zoveel toe. De hamvraag zoals treffend verwoord door Van de Cruys is: "– wie bepaalt dit uiteindelijk?"

In het begin van dit artikel heb ik gezegd dat in de wetenschap het heersende paradigma wordt bepaald door een

AD OVERGAAG

consensus onder vakgenoten. Onze Nederlandse heraldische vakgenoten zijn te vinden onder de vrienden van het Nederlands Heraldisch Genootschap. 26 van deze vrienden heeft gereageerd op de enquête. Dat is ongeveer 17% van de lezers van *Blazoën*. Meestal schommelt die respons van internetenquêtes rond de 10% van de doelgroep. In dit geval echter is het aantal respondenten niet eens zo belangrijk.

De verdeling over de keuzes⁶ was zo overduidelijk, dat verdere discussie overbodig lijkt. Geen van de respondenten voelde iets voor mogelijkheid 2. Aan mogelijkheid 3 gaven drie respondenten de voorkeur. De absolute meerderheid van 23 respondenten moet niets hebben van nieuwe heraldische kleuren en wilde de zes heraldische tincturen onverkort handhaven. Grafisch gezien is dit resultaat nog veel indrukwekkender (zie afbeelding). De hoeders van ons huidige heraldische paradigma kunnen gerust

zijn. Er is een duidelijke consensus dat de heraldische tincturen voorlopig beperkt dienen te blijven tot het traditionele goud, zilver, rood, blauw, zwart en groen.

Noten:

1. William Coolen, *Het heraldisch kleurenpalet. Nieuwe heraldische kleuren*. *Blazoën* Jaargang 5 nr. 3.
2. David Hooghiemstra, *Theoretische heraldiek. Heraldische kleuren: Een epistemologische benadering*. *Blazoën* Jaargang 6 nr. 2.
3. Een paradigma is het stelsel van modellen en theorieën dat, binnen een bepaalde wetenschappelijke discipline, het denkkader vormt van waaruit de werkelijkheid geanalyseerd en beschreven wordt.
4. *Heraldicum Disputationes*, Kwartaalblad voor de Heraldiek, Wijnegem, België. Voor informatie mail naar: homunculus@yucom.be
5. Marc Van de Cruys, *Quo vadis heraldiek? Heraldicum Disputationes* Jaargang 27 nr. 1.
6. Er waren drie keuzemogelijkheden:
  1. Het aantal heraldische kleuren beperken tot de zes traditionele tincturen.
  2. Een beperkte uitbreiding van de kleuren zoals elders al is toegestaan.
  3. Alle kleuren komen in aanmerking mits de combinatie voldoende contrast oplevert

EEN BOEKRECENSIE

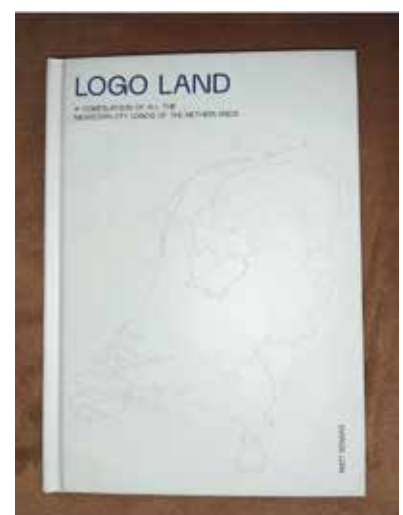
LOGO LAND (2021)

TOM METSELAARS

Voor zover ik weet is *Logo Land* het eerste boek dat een volledig overzicht biedt van Nederlandse gemeentelogo's. Het onderwerp gemeentelogo's in relatie tot heraldiek is in 1982 behandeld in een speciale uitgave van het GVN-Bulletin, nummer 27, met de titel "Heraldiek op de keper beschouwd". Dat werk biedt echter geen compleet overzicht en het legt duidelijk een relatie met heraldiek, wat *Logo Land* weer niet doet. Dat maakt *Logo Land* vanuit heraldisch oogpunt echter niet minder interessant. In tegendeel.

Het eerste wat opvalt aan het boek is dat het niet lijkt te willen verraden welke inhoud het verbergt. De kaft is wit met alleen een silhouet van Nederland. Ook de titel licht hier slechts een tipje van de sluier over op. Pas na het lezen van de ondertitel wordt eindelijk duidelijk waar dit boek over gaat: "A compilation of all the municipality logos of the Netherlands". Mijn interesse is gewekt en ik kan niet wachten om het boek door te bladeren. Een eerste kennismaking stelt niet teleur: de vormgeving is

fris, modern en heeft iets 'designerigs'. Er wordt gespeeld met typografie, maar deze blijft sober, waardoor de logo's de volle aandacht krijgen. Per pagina komen twee logo's aan bod, vergezeld van een korte tekst met uitleg over de betekenis en, voor zover bekend, herkomst van het logo. Als aanvullende informatie staat bij elke gemeente de provincie, de ontwerper en jaar van ontwerp. Tevens is

de bijbehorende gemeentelijke CBS-code gegeven. De opmaak is aantrekkelijk en nodigt uit tot verdieping en dus begin ik snel te lezen. Dat is echter waar het probleem met dit boek begint...

We beginnen met een verantwoording van de auteur en voorwoorden van Jan van Zanen, burgemeester van Den Haag en voorzitter van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en Peter Kentie, Manager Director van Eindhoven365 (het bureau dat tekende voor het huidige Eindhovense gemeentelogo en de opmaak van het boek). Vervolgens leren we het een en ander over de oorsprong/ geschiedenis van het logo in Nederland. Wat hierin meteen opvalt is dat de auteur kennelijk niet op de hoogte is van het feit dat de Hoge Raad van Adel (zoals bekend de instantie die zich bezighoudt met het verlenen van o.a. gemeentewapens) niet hetzelfde is als een "Royal Decree" (Koninklijk Besluit). Toch gebruikt hij in zijn tekst stevast Royal Decree waar je HRvA verwacht, niet alleen hier, maar ook verderop in het boek. En daarmee houdt mijn verbazing niet op.

Alvorens daar dieper op in te gaan, laat de auteur ons kennismaken met zijn verdeling van de logo's in zes verschillende categorieën, cq. types. Te weten:

- Heraldische wapens (dus het gemeentewapen is niet vervangen door een gemeentelijk logo). Door de auteur worden deze uitingen in dit verband eveneens logo's genoemd. Wat misschien nog te verdedigen is vanwege de toevoeging van de tekst "gemeente xxx", zoals meestentijds het geval is.
- Logo's geïnspireerd op het gemeentewapen ("inspired by the coat of arms"). Het betreft hier meestal een onderdeel van het traditionele wapen dat in het logo is verwerkt.
- Logo's die geïnspireerd zijn door het landschap van de gemeente.
- Logo's die een bepaalde karakteristiek van de gemeente uitdragen. Ter verduidelijking hiervan schrijft de auteur het volgende (ik vertaal): "Deze logo's geven antwoord op de vraag: 'wat maakt deze gemeente uniek?'" Als voorbeeld geeft hij het logo van Eindhoven (wat voor mij overigens de bedoeling van deze categorie er niet echt duidelijker op maakt).
- Typografische logo's (dus zonder beeldmerk, enkel bestaande uit tekst).

■ Logo's die de kernwaarden of visie van de gemeente uitdragen. Dit blijkt een soort allegaartje waar onder alles te scharen is wat niet in de overige categorieën valt. Je zou ook kunnen zeggen: de logo's die algemeen en nietszeggend zijn. In de praktijk komt het voor dat logo's in meer dan een categorie zijn onder te brengen, geeft hij toe.

Voor we daarna over gaan tot de behandeling van de gemeentelogo's is er nog een klein intermezzo over Nederlandse gemeentes. Hierin kom ik weer iets tegen wat mij de wenkbrauwen doet fronsen: de auteur beweert dat Nederland dezelfde omvang heeft als een Amerikaanse staat. De VS beslaat ruwweg tien miljoen vierkante kilometer. Er zijn vijftig staten, wat betekent dat de gemiddelde Amerikaanse staat 200.000 km² meet. Dat is gemiddeld vijf keer zo groot als Nederland!

Mijn bevreemding stijgt verder als hij de logo's gaat beschrijven. Het eerste wat opvalt is dat hij niet erg consequent is bij de verdeling van de logo's in de verscheidene categorieën. De slierten van Alblasserdam zijn "inspired by the coat of arms"? Enkel omdat ze in de kleuren van het wapen zijn? De grafische interpretatie van het Alkmaarse wapen maakt dat dit logo "consists of the coat of arms of the municipality" (consist of = een-op-een overgenomen)? Idem voor

Amersfoort, Arnhem en Beesel om er een paar te noemen, allemaal grafische interpretaties die met heraldiek weinig hebben uit te staan. Verderop in het boek is de indeling wel logischer en worden met bovenstaande logo's vergelijkbare uitingen ondergebracht in de beter passende categorie "inspired by the coat of arms". Het feit dat hij verschillende van deze logo's omschrijft als een "gestileerde en eigentijdse versie van het gemeentewapen" (bijvoorbeeld Beverwijk) lijkt mij op zijn minst discutabel.

Dat de auteur gespeend lijkt van enige heraldische kennis blijkt wel uit zijn omschrijving van heraldische stukken. Zo beschrijft hij de kepers in het wapen van Bladerd als "rafter lines" (daksparen). Bij Landerd is het een "upward arrow" en bij Weert een "inverted (...) V shape". Bij Den Helder noemt hij ze bij gebrek aan beter maar gewoon "strepen" (stripes). Dat hij de grafische mishandeling van het Helderse gemeentewapen simpelweg een moderne versie van het wapen noemt, diskwalificeert hem definitief op heraldisch gebied. Toch wekt hij nog verbijstering door toe te voegen dat de kroon zou staan voor de zon ("The yellow crown stands for the sun")? Maar daar blijft het niet bij. Bij Cuijk omschrijft hij de merletten als vrouwelijke merels ("female blackbird"). Ook het logo van Blaricum wordt een "gestileerde en eigentijdse versie van het gemeentewa-

pen” genoemd. Echter heeft het onge-
deelde wapen in het logo ineens een
deling ondergaan en is het dus wezenlijk
veranderd. Ronduit gènant wordt het
bij Haaksbergen waar hij het heeft over
een “burial crown” (letterlijk: begrafe-
niskroon) die het wapen dekt. Ongetwij-
feld bedoelt hij hier echter de grafelijke
kroon in het gemeentewapen...

Ook op het gebied van historische en
bestuurlijke terminologie lijkt de auteur
meer dan eens in het duister te tas-
ten, zie om te beginnen de opmerking
hierboven over de HRvA. Maar ook deze
blunder staat niet op zich. Bij Bunscho-
ten wordt het Sticht Utrecht vertaald als
Foundation Utrecht. Een sticht of stift is
een gebied waarover een abt, proost of
een bisschop als heer/vorst wereldlijke
zeggenschap had (definitie van Wiki-
pedia), dat heeft werkelijk niets met
een stichting (letterlijke vertaling van
foundation) te maken.

Ook bij Den Haag weer meer verwarring.
Zo schrijft de auteur: “The symbolic logo
comprises of two facets lions holding a
crowned shield”. Geen idee wat “facets
lions” zijn. Maar hij gaat verder: “In
2012, Queen Beatrix granted the motto
‘Peace and Justice’ to Den Haag. For the
very first time in history in the Nether-
lands, such a motto is added to a coat
of arms.” Natuurlijk, Den Haag is de
eerste en enige gemeente met specifiek
deze spreuk. Maar als hij bedoelt dat een
Nederlandse gemeente nooit eerder een
spreuk heeft toegekend gekregen, dan

heeft hij het mis. In 1948 kreeg het door
de oorlog zwaar geteisterde Rotterdam
de spreuk “Sterker door strijd” verleend
door koningin Wilhemina. Over het
Tilburgse logo beweert hij: “The buil-
ding on the logo is the white palace
(currently named as Paleis-Raadhuis) on
the town hall square.” Een blik op het ge-
meentewapen is echter voldoende om te
begrijpen waarop het logo geïnspireerd
is. Maar hierover geen woord.

En zo sukkelde het boek door met grotere
en kleinere blunders, onbegrijpelijke
teksten, spelfouten, tikfouten, ongram-
maticale zinnen, misinformatie en al
te overhaaste conclusies, alles zonder
enige bronvermelding. Wat bedoelt hij
bij Delfzijl met: “The logo consists of
the wordmark “Gemeente Delfzijl (...) to
highlight that the municipality consists
of dozens of villages and towns”?”
En het gemeentewapen van De Wolden
wordt “historisch” genoemd. Het dateert
inderdaad al helemaal uit 2001! Bij Uden
leren we: “The Duke of Kleve was a duchy
in the Lower Rhine-Westphalia region”.
Vaals “is known for its rich history in
terms of culture, historical buildings
and preservation of identity” (en ik maar
denken dat het bekend stond om het
drielandpunt).

En zo gaat het maar door. Toegegeven,
sommige van deze rare gedachtegangen
zullen niet altijd van de auteur zelf
zijn, maar zullen vaak ook uit de koker
van het ontwerp bureau komen. Zonder
degelijke bronvermelding zullen we het
echter nooit weten.

Inhoudelijk rammelt het boek dus
aan alle kanten. Tel daarbij op dat het
gebruikte Engels, vriendelijk gezegd,
nogal onbeholpen is, dan staat de lezer
voor een uitdaging om het boek serieus
te nemen. Is er dan niets positiefs te
zeggen over het boek? Natuurlijk wel,
zoals gezegd ziet het er fraai uit en het
is ongetwijfeld met liefde gemaakt en
samengesteld. Het heeft iets kneuterigs,
maar ook wel weer aandoenlijks dat
de persoonlijke hobby’s van de auteur
erin genoemd worden (koken voor
vrienden en familie, ik verzin het niet).
Los daarvan blijft hoe dan ook overeind
dat het boek een overzicht geeft van de
stand van zaken van het gemeentelijke
logo in Nederland anno vandaag de dag.
Voor de kwaliteit van de informatie die
het boek geeft, hoeft je het boek niet te
kopen. Wel omdat het het eerste boek is
in zijn soort. Dat zou de enige reden zijn
waarom het niet mag ontbreken in de
verzameling van iedereen die geïnteres-
seerd is in gemeentelijke of overheids-
symboliek. Laten we het erop houden dat
het een sympathieke poging is en een
goede voorzet geeft, maar het is wachten
op een verbeterde versie. Moeilijk kan
dat niet zijn, Logo Land heeft de lat niet
hoog gelegd.

Logo Land. A compilation of all the mu-
nicipality logos of The Netherlands
Amit Biswas
2021, Lecturis
ISBN: 9789462264106
Engelstalig
€ 27,49

LEVENDE HERALDIEK

WAPENBRIEVEN VAN HET NEDERLANDS GENOOTSCHAP VOOR HERALDIEK

Het Nederlands Genootschap voor
Heraldiek (NGH) geeft op verzoek en na
positieve beoordeling van de aanvraag,
wapenbrieven uit en houdt daarvan
een register bij. Het betreft wapens van
niet tot de Nederlandse adel behorende
personen of families. De wapenbrieven
van het NGH houden bevestiging in
van wie welk wapen voert en op grond
waarvan dit gebeurt. Publicatie van de
desbetreffende wapens in *Blazoën* heeft
tot doel daarover publieke consensus te
laten ontstaan.
Bij het beoordelen van aanvragen voor

een wapenbrief rekent het NGH het
mede tot zijn taak te voorkomen dat
natuurlijke personen het wapen van een
publiekrechtelijke rechtspersoon voeren
of dat niet tot de Nederlandse adel
behorende personen of families zich het
wapen van een Nederlandse adellijke
familie toe-eigenen.
Naast het register voor familiewapens
en persoonlijke wapens, is er ook een
register voor kerkelijke wapens en een
register voor wapens van corporaties
(organisaties, verenigingen, onderwijsin-
stellingen e.d.)

Van de Wal

NGH 202.124 's-Gravenhage, 11 juni 2022

Op zaterdag 1 oktober zullen in Den Haag, de wapenbrieven van weer een aantal nieuwe geregistreerde wapens feestelijk worden uitgereikt aan de trotse nieuwe wapenvoerders.

Bij het ter perse gaan van dit nummer waren de geschilderde versies van de wapens Van de Wal en Berkvens nog niet beschikbaar. Derhalve zijn bij de publicatie hiervan op deze en de volgende pagina's de oorspronkelijke wapenteekeningen van de ontwerper Henk 't Jong afgebeeld.

Op een blauw veld een schildvoet verhoogd met een wal in de vorm van een dijkdoorsnede, waaruit komend een gewei met aan elke stang vier enden, waartussen geplaatst een kroonradertje, alles van goud.

Helmteken: een blauwe lelie voor een gouden beukentak met vijf bladeren.
Helmkleed: blauw, gevoerd van goud.

Het wapen is ontworpen door Henk 't Jong te Dordrecht en geschilderd door Cor Böhms te 's-Gravenhage.

Het Nederlands Genootschap voor Heraldiek bevestigt bij deze op verzoek van Samuel Dominique van de Wal, marketing specialist, geboren te Meppel op 13 juli 1994, dat het hier beschreven en afgebeelde wapen door hem in het jaar 2022 is aangenomen voor Reindert van de Wal, geboren te Ede op 11 juni 1957 en zijn naamdragende nakomelingen.

Aanvrager is de zoon van Reindert van de Wal voornoemd en van Elisabeth Carina Vollema, geboren te Weesp op 17 mei 1960. Hij stamt in mannelijke lijn af van Evert Berendsen van de Wal, gedoopt te Putten op 4 november 1783 en overleden te Nijkerk op 17 december 1846 en van Reintje Dirks van Otterloo, gedoopt te Nijkerk op 30 december 1792 en aldaar overleden op 24 februari 1845.

Rolaff

NGH 2022.131 's-Gravenhage, 11 juni 2022

Op een veld van zilver een blauwe meerwal met geopende rode bek, omgekeerd C-vormig weergegeven met de staart omhoog; onder een liggende rietbundel van goud, geplaatst achter de staart en met de rietpluimen over het onderlichaam, gebonden van rood; met linksboven achter de kieuw een vijfpuntig sterretje van goud.

Helmteken: een zwart werpnet met golvende lijnen, weergegeven als een geënte cirkel met op de zes naar buiten gebogen lobben een gouden drijfcurk.

Helmkleed: blauw, gevoerd van zilver.

Het wapen is ontworpen en geschilderd door Guus van Breugel te Gouda.

Het Nederlands Genootschap voor Heraldiek bevestigt bij deze op verzoek van Jorg Rolaff, manager Europees Octrooi Bureau, geboren te Delft op 1 juli 1978, dat het hier beschreven en afgebeelde wapen door hem in 2022 is aangenomen voor de naamdragende nakomelingen van Frans Rolaff, geboren te Vlaardingen op 31 december 1910 en overleden te Rijswijk op 24 december 1982.

Aanvrager is de zoon van Huibert Arie Rolaff en van Judy Tegelaar en kleinzoon van Frans Rolaff voornoemd en van Kornelia Akkerman, geboren te Vlaardingen op 13 augustus 1914 en overleden te Rijswijk op 2 december 2004. Hij stamt in mannelijke lijn af van Laurijs Rolaff, gedoopt te Hooge en Lage Zwaluwe in 1751 en overleden te Drimmelen in 1816 en van Elisabeth Cornelia Kanters, geboren te Terheijden in 1754 en overleden te Made en Drimmelen in 1839.

Ruiter

NGH 2022.136 's-Gravenhage, 1 oktober 2022

Een rood veld, rechts beladen met een zilveren harp en links met een gespoorde laars met omslag, alles van zilver. Helmteken: drie aanstotende hoefijzers (2,1), de bovenste twee iets afgewend geplaatst.

Helmkleed: rood, gevoerd van zilver.

Het wapen is ontworpen en geschilderd door Guus van Breugel te Gouda.

Het Nederlands Genootschap voor Heraldiek bevestigt bij deze op verzoek van Nicolaas Boudewijn Antonius Willem-Hendrik Ruiter, scholier, geboren te Amsterdam op 19 februari 2004, dat het hier beschreven en afgebeelde wapen door hem in het jaar 2022 is aangenomen voor hem en zijn naamdragende nakomelingen.

Aanvrager is de zoon van Antal Sybrand Ruiter en van Alexandra Elisabeth Suringar. Hij stamt in mannelijke lijn af van Jacob Rutgerse Ruiter, gedoopt te Eemnes op 25 april 1755 en overleden te Eemnes op 23 augustus 1831 en van Petronella Hendrikse Hoefsloot, gedoopt te Eemnes op 23 november 1754 en begraven te Eemnes-Buitendijks op 9 januari 1790.

Kuijpers

NGH 2022.137 's-Gravenhage, 1 oktober 2022

In zwart een gouden kuip met twee zilveren hoepels, boven vergezeld van twee toegewende schuingekruiste zilveren kuipershamers.

Helmteken: een zilveren haalmes met gouden grepen voor een vlucht rechts goud en links zwart.

Helmkleed: zwart, gevoerd van goud.

Het wapen is ontworpen en getekend door Henk 't Jong te Dordrecht.

Het Nederlands Genootschap voor Heraldiek bevestigt bij deze op verzoek van Antonius Karel Maria Kuijpers, ondernemer, geboren te Heeze op 23 november 1954 en van Toon Dexter David Kuijpers, geboren te Amsterdam op 30 september 1990, zoon van de eerste verzoeker en van Yvonne Helene Janine Steiner, geboren te Tegelen op 31 maart 1958, dat het hier beschreven en afgebeelde wapen door hen in het jaar 2022 is aangenomen voor de naamdragende nakomelingen van Philippus Theodorus Kuijpers, geboren te Venlo op 13 april 1912 en overleden te Nijmegen op 1 augustus 1964.

Aanvragers zijn de zoon en kleinzoon van Philippus Theodorus Kuijpers voornoemd en van Anna Maria Cornelis Meurkens, geboren te Valkenswaard op 20 augustus 1918 en overleden te Bergen op Zoom op 25 augustus 1995. Zij stammen in mannelijke lijn af van Jacobus Wilhelmus Cuijpers, geboren te Roermond in 1771 en overleden aldaar in 1821 en van Hendrina Huijsmans, geboren te Selts rond 1780 en overleden te Roermond in 1820.

Van Oost

NGH 2022.138 's-Gravenhage, 11 juni 2022

Op een veld van zilver een verbrede blauwe schuinbalk met een rennende zilveren haas, geplaatst in de richting van de schuinbalk; in het zilver vergezeld van elk een zwarte sleutel met de baarden boven en toegewend.

Helmteken: een blauwe luidklok voor een omgekeerd zilveren hoefijzer, het geheel voor drie waaiersgewijs geplaatste gouden pluimen.

Helmkleed: blauw, gevoerd van zilver.

Het wapen is ontworpen en getekend door Henk 't Jong te Dordrecht.

Het Nederlands Genootschap voor Heraldiek bevestigt bij deze op verzoek van Jacob Cornelis Oost, gepensioneerd bedrijfskundig ingenieur, geboren te Zwolle op 28 september 1947, dat het hier beschreven en afgebeelde wapen door hem in het jaar 2022 is aangenomen voor de naamdragende nakomelingen van Jacob van Oost, geboren te Sint-Annaland op 11 mei 1825 en overleden te Standdaarbuiten op 3 september 1879.

Aanvrager is de zoon van Cornelis Johannes van Oost en van Knelsie Velema en achterkleinzoon van Jacob van Oost voornoemd en van Cornelia Willemina Larooij, geboren te Sint-Annaland op 1 december 1828 en overleden te Yerseke op 17 april 1912.

Van Amerongen

NGH 2022.139 's-Gravenhage, 11 juni 2022

Op een veld van zilver een verbrede ingebogen punt van groen; het zilver beladen met elk een rode lelie, het groen beladen met een gouden lelie.

Helmteken: een uitkomende, opvliegende gans van zilver met een gouden snavel.

Helmkleed: rood, gevoerd van zilver.

Het wapen is ontworpen en getekend door Henk 't Jong te Dordrecht.

Het Nederlands Genootschap voor Heraldiek bevestigt bij deze op verzoek van Peter van Amerongen, beveiligingsbeamte, geboren te 's-Gravenhage op 2 september 1964 en van Elwin van Amerongen, ingenieur, geboren te 's-Gravenhage op 23 september 1966, dat het hier beschreven en afgebeelde wapen door hen in het jaar 2022 is aangenomen voor Aaldert van Amerongen, geboren te Woerden op 15 oktober 1902 en overleden te 's-Gravenhage op 26 februari 1973 en voor zijn naamdragende nakomelingen.

Aanvragers zijn zonen van Hendrikus van Amerongen en van Ellen Henriëtte van den Bosch en kleinzonen van Aaldert van Amerongen voornoemd en van Gezina Anna Wiarda, geboren te Groningen op 18 maart 1902 en overleden te 's-Gravenhage op 24 februari 1982. Zij stammen in mannelijke lijn af van Dirk van Amerongen, geboren te Ingen rond 1735, overleden te Langbroek op 10 augustus 1814 en van Neeltje Vervat, geboren te Overlangbroek op 6 april 1745 en overleden te Langbroek op 1 februari 1818.

Berkvens

HNG 2022. 140 's-Gravenhage, 1 oktober 2022

Op een rood veld vier zilveren palen, een gewelfde schildvoet van goud, beladen met een rode hoorn, beslagen en gemond van zilver.

Helmteken: een uitkomende zilveren fret, met beide voorpoten een rood molnijzer houdend.

Helmkleed: rood, gevoerd van zilver.

Het wapen is ontworpen door Henk 't Jong te Dordrecht en geschilderd door William Coolen te Berkel-Enschot.

Het Nederlands Genootschap voor Heraldiek bevestigt bij deze op verzoek van Jeroen Benjamin Arnoldus Johannes Berkvens, software architect, geboren te Waalre op 16 oktober 1991, dat het hier beschreven en afgebeelde wapen door hem in het jaar 2022 is aangenomen voor de naamdragende nakomelingen van Arnoldus Johannes Berkvens, geboren te Eindhoven op 1 augustus 1918 en overleden te Tilburg op 1 november 1994.

Aanvrager is de zoon van Thomas Johannes Plechelmus Berkvens en van Hetty Elisabeth Meeuwissen en kleinzoon van Arnoldus Johannes Berkvens voornoemd en van Leonie Josephine Paulinne Joosten, geboren te Roermond op 7 augustus 1927. Hij stamt in mannelijke lijn af van Wouter Berkvens, geboren te Woensel op 26 september 1741 en overleden te Nederwetten op 24 juni 1817 en van Anna Maria van Heel, gedoopt te Woensel op 9 november 1744 en overleden te Eckart op 26 september 1822.

Van Beek

NGH 2022.141 's-Gravenhage, 1 oktober 2022

LENITER PROGREDIANTUR

Op een groen veld een aanzierende, opvliegende uil van goud met de staart naar links, gesitueerd boven een in de schildvoet geplaatste golvende, gouden dwarsbalk.

Helmteken: een gouden weegschaal.

Helmkleed: groen, gevoerd van goud.

Devies: LENITER PROGREDIANTUR

Het wapen is ontworpen en geschilderd door Guus van Breugel te Gouda.

Het Nederlanda Genootschap voor Heraldiek bevestigt bij deze op verzoek van Michel Valentin Marie van Beek, voormalig juridisch adviseur Europese Commissie, geboren te Roosendaal en Nispen op 11 juni 1955, dat het hier beschreven en afgebeelde wapen door hem in het jaar 2022 is aangenomen voor hem en zijn naamdragende nakomelingen.

Aanvrager is de zoon van Johannes Jacobus van Beek en van Sophia Pastucha. Hij stamt in mannelijke lijn af van Laurijs van Beek, geboren te Drimmelen op 25 juli 1769 en overleden te Terheijden op 11 maart 1829 en van Petronella Kaaijen, geboren te Zevenbergen op 5 december 1773 en overleden te Terheijden op 19 februari 1855.

Krabbendam

NGH 2022.144 's-Gravenhage, 1 oktober 2022

Op een gemetseld gouden veld met zwarte voegen, een rode schuinbalk; een zwarte krab over alles heen.

Helmteken: een zwart nachtglass met rood glas, geplaatst voor een gouden vlucht.

Helmkleed: rood, gevoerd van goud.

Devies: ARDET NEC CONSUMITUR

Het wapen is ontworpen door Gert-Jan Krabbendam te Maastricht en getekend door Marc Van de Cruys te Wijnegem (B).

Het Nederlands Genootschap voor Heraldiek bevestigt bij deze op verzoek van Gert-Jan Krabbendam, jurist, geboren te Zevenaar op 18 juli 1982, dat het hier beschreven en afgebeelde wapen in het jaar 2022 is aangenomen voor hem en zijn naamdragende nakomelingen.

Aanvrager is de zoon van Adrianus Krabbendam en van Elisabeth Maria Moskie. Hij stamt in mannelijke lijn af van Gijsbert Krabbendam, gedoopt te Schiedam op 19 december 1728 en overleden aldaar op 1 juli 1811 en van Jannetje Besemer, gedoopt te Schiedam op 18 juni 1728 en overleden aldaar op 10 juli 1764.

Krabbendam

NGH 2022.145 's-Gravenhage, 1 oktober 2022

Op een gemetseld gouden veld met zwarte voegen, een groene schuinbalk; een zwarte krab over alles heen.

Helmteken: een zwart nachtglass met rood glas, geplaatst voor een gouden vlucht.

Helmkleed: groen, gevoerd van goud.

Devies: ARDET NEC CONSUMITUR

Het wapen is ontworpen door Gert-Jan Krabbendam te Maastricht en getekend door Marc Van de Cruys te Wijnegem (B).

Het Nederlands Genootschap voor Heraldiek bevestigt bij deze op verzoek van Gerardus Cornelis Krabbendam, kok, geboren te Rotterdam op 6 augustus 1955, dat het hier beschreven en afgebeelde wapen in het jaar 2022 is aangenomen voor de naamdragende nakomelingen van Gerardus Cornelis Krabbendam, geboren te Rotterdam op 5 juli 1920 en overleden aldaar op 21 juli 1998.

De aanvrager is de zoon van Gerardus Cornelis Krabbendam voornoemd en van Elisabeth Johanna Zeeman, geboren te Leiden op 18 juni 1921 en overleden te Rotterdam op 11 januari 2016. Hij stamt in mannelijke lijn af van Gijsbert Krabbendam, gedoopt te Schiedam op 19 december 1728 en overleden aldaar op 1 juli 1811 en van Jannetje Besemer, gedoopt te Schiedam op 18 juni 1728 en overleden aldaar op 10 juli 1764.

Krabbendam

NGH 2022.146 's-Gravenhage, 1 oktober 2022

Op een gemetseld rood veld met gouden voegen, een gouden schuinbalk; een zwarte krab over alles heen.

Helmteken: een zwart nachtglass met rood glas, geplaatst voor een gouden vlucht.

Helmkleed: rood, gevoerd van goud.

Devies: ARDET NEC CONSUMITUR

Het wapen is ontworpen door Gert-Jan Krabbendam te Maastricht en getekend door Marc Van de Cruys te Wijnegem (B).

Het Nederlands Genootschap voor Heraldiek bevestigt bij deze op verzoek van Everardus Johannes Krabbendam, gepensioneerde, geboren te Schiedam op 25 mei 1948, dat het hier beschreven en afgebeelde wapen door hem in het jaar 2022 is aangenomen voor de naamdragende nakomelingen van Leendert Franciscus Krabbendam, geboren te Schiedam op 23 september 1880 en overleden aldaar op 22 oktober 1944.

Aanvrager is de zoon van Dirk Hendrik Krabbendam en van Hendrina Maria Beukers en kleinzoon van Leendert Franciscus Krabbendam voornoemd en van Johanna Neeltje Hendrika Mellegers, geboren te Overschie op 22 juni 1881 en overleden te Schiedam op 25 maart 1957. Hij stamt in mannelijke lijn af van Gijsbert Krabbendam, gedoopt te Schiedam op 19 december 1728 en overleden aldaar op 18 juli 1811 en van Jannetje Besemer, gedoopt te Schiedam op 18 juni 1728 en overleden aldaar op 10 juli 1764.

HERALDISCHE DAG 2022

CATHARINA- KAPEL HARDERWIJK

Op zaterdag 15 oktober organiseert het Nederlands Genootschap voor Heraldiek haar jaarlijkse 'Heraldische Dag'. Deze dag wordt gehouden in het cultureel centrum 'Catharinakapel', Klooster 1 te Harderwijk.

De inloop is vanaf 10.30 uur en het programma start om 11.00 uur. De dag wordt rond 16.00 uur afgesloten met een borrel.

De gebruikelijke lezingen worden die dag gegeven door dr. ir. Ralf Hartemink van de universiteit van Wageningen: "Het wapenboek van Gerrit Hesman van

1708 – De overheidswapens in het tweede deel" (ochtend).

Prof. dr. Luc Duerloo van de universiteit van Antwerpen: "When the Saints went marching in – De afbeeldingen van heiligen in de gemeentelijke wapens van de lage landen" (middag).

Tevens is er een goed bezette 'Heraldische Markt' met o.a. deelname van Ralf Hartemink (expositie heraldische verzamelobjecten), Rob Meijerink (boeken), CBG Centrum voor familiegeschiedenis, Prisca van Dessel (heraldisch vormgever), Harma Huisman (glas-in-loodramen), Trudie Demoeed (kalligrafie) en William Coolen (heraldisch vormgever).

De locatie heeft ruime parkeergelegenheid in de directe omgeving en is ook met openbaar vervoer goed bereikbaar. De kosten voor deelname aan deze dag zijn: vrienden NGH en partners € 30,00, niet-vrienden € 35,00 p.p., inclusief drankjes en lunch.

Aanmeldingen en informatie bij: Hans Duitgenius, vicevoorzitter NGH, Email: duit77@gmail.com, telefoon 0638 268193, Roselmanserf 6, 5706 JJ Helmond.

IN MEMORIAM

JOHN A.M.S. HALIE DE HALLOIS

1948-2022

Op 1 augustus jongstleden is overleden onze geliefde John Halie de Hallois, voorzitter van de stichting het Nederlands Genootschap voor Heraldiek (NGH).

Gedurende de afgelopen 20 jaar was John een belangrijke voortrekker van de Heraldiek. Aanvankelijk als bestuurslid van de afdeling Heraldiek van de NGV en vanaf november 2014 als voorzitter van het NGH. Ik genoot het voorrecht gedurende die jaren samen met hem gestalte te kunnen geven aan het prachtige fenomeen van de Heraldiek. Dat deden wij samen met een klein groepje

van enthousiaste mensen die kosten nog moeite spaarden om er iets moois van te maken.

Met name na de oprichting van het NGH waren onze handen vrij en konden we onder leiding van John een vliegende start maken. Zo werd het prachtige blad *Blazoen* steeds mooier en omvangrijker en ook de website groeide uit tot een indrukwekkende verzameling van wapens en andere gerelateerde zaken. Ook werden steeds meer wapens geregistreerd en werd regelmatig een Heraldische Dag en Markt georganiseerd op een interessante locatie.

John genoot zichtbaar van de mogelijkheden die zijn voorzitterschap hem bood om op Heraldische Dagen en bij uitreikingen van wapenbrieven in contact te komen met andere geïnteresseerden. Door het onderhouden van vriendschappelijke banden legde John de basis voor zijn streven naar het in stand houden van een prettige sfeer in heraldisch Nederland om zo mensen tot elkaar te brengen.

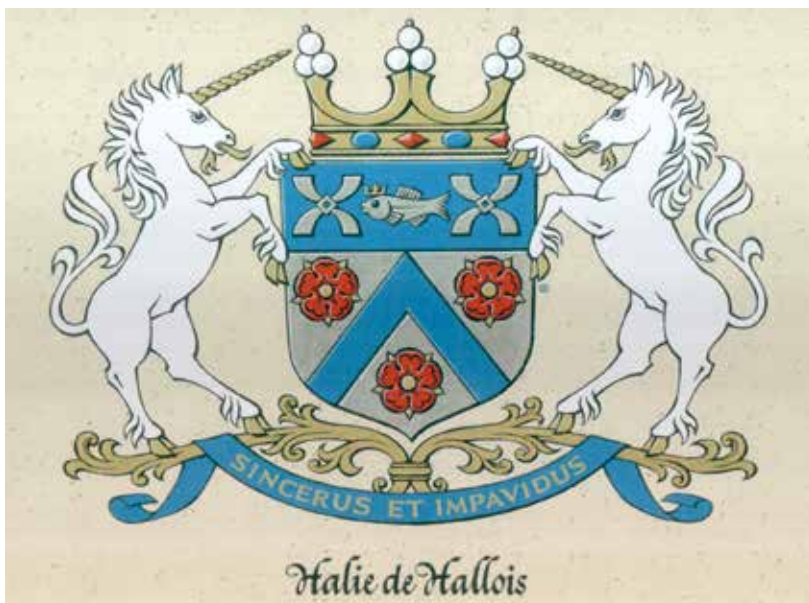
John zorgde ervoor dat onze diverse commissies in de loop der jaren steeds verder werden uitgebouwd. Het gaat daarbij om: de redactie, de herauten, de websitecommissie en de bibliotheek. John zat als een spin in het web en wist als geen ander de contacten te onderhouden, uit te breiden en te intensiveren.

De prachtige begrafenisceremonie voor John vond plaats op 8 augustus in de Orangerie van kasteel Maurick te Vught. Zijn vrouw Annelies en alle vier de kinderen hielden indrukwekkende en zeer persoonlijk toespraken.

Mede namens de andere bestuurs- en commissieleden wil ik John graag bedanken voor zijn geweldige inzet voor de Heraldiek. We verliezen in hem een rots in de branding, een gedenkwaardige stimulator, een voortreffelijke en deskundige voorzitter en bovenal een goede en karaktervolle vriend. Onze vriendschap gaat niet verloren, die zit in ons hoofd en hart.

Drs. Hans H. Duitgenius, vice-voorzitter NGH

Uitreiking van de NGH wapenbrief met het bisschopswapen door John Halie de Hallois aan de bisschop van 's-Hertogenbosch Mgr. dr. G.J.N. de Korte in 2017

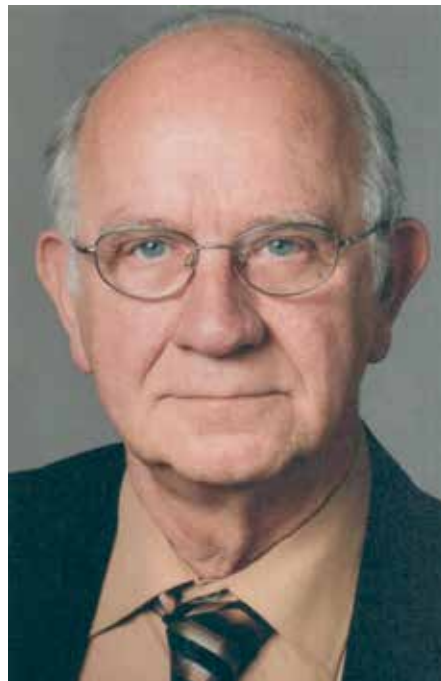
IN MEMORIAM

MARTIEN J.A. VEEKENS

1945 - 2022

Ruim 22 jaar was Martien Veekens in een bijzonder gelukkige omstandigheid, dat hij een van zijn interesses kon combineren met zijn dagelijkse werkzaamheden. Als medewerker van het rijksarchief (Brabants Historisch informatie Centrum) in 's-Hertogenbosch hielp hij geïnteresseerden bij hun onderzoek op genealogisch en heraldisch gebied. Met veel plezier heeft hij zelfs twee jaar langer dan normaal daar zijn diensten aangeboden. Naast zijn werkzaamheden bij het BHIC, en ook na zijn pensionering, was Martien actief als secretaris bij de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde, de Werkgroep 'Heraldiek' van de Kring 'Vrienden van 's-Hertogenbosch' en tot voor twee jaar geleden ook bij het 'College Heraldiek' van de NGV. Als secretaris van genoemde organisaties genoot Martien bijzondere waardering voor zijn zeer uitgebreide en geïllustreerde agenda's, notulen en verslagen van vergaderingen en bijeenkomsten. Met onder meer verschillende publicaties was Martien ook actief bij de heemkundekring van zijn geboorteplaats Rosmalen en vanaf 2006 ook bij die van zijn nieuwe woonplaats Bergeijk. In 's-Hertogenbosch was hij de aanjager om een cursus 'Heraldiek' vorm te geven en onder te brengen bij de plaatselijke cursussenorganisatie 'Boschlogie', met speciale aandacht voor heraldische objecten in en om Den Bosch.

Een aantal jaren ontdekte hij het online

platform 'Facebook', waar hij veel nieuwe vrienden maakte. Naast heraldische, genealogische en heemkundige uitwisselingen reageerde hij ook altijd heel betrokken op persoonlijke berichten en gebeurtenissen. Martien was een enthousiaste aanhanger en complimenteuze lezer van ons tijdschrift 'Blazoen'.

Naast zijn familie zullen velen van de eerder genoemde clubs en organisaties hem node missen.

William Coolen

RUBRIEK MET VRAGEN, WETENSWAARDIGHEDEN EN REACTIES

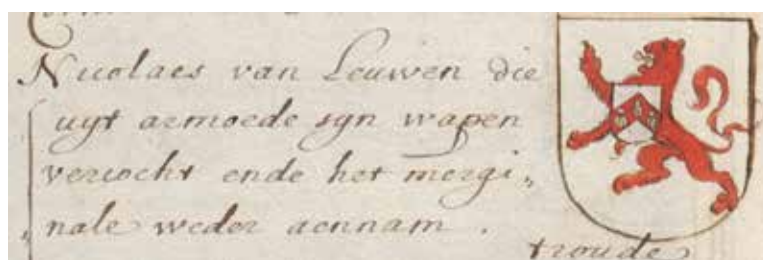
VRIJKWARTIER

Verkopen van een familiewapen

De heraldicus R.Th. Muschart schreef in 1937 in *De Nederlandsche Leeuw*, kolom 287, dat hij had gevonden dat de in Utrecht wonende Nicolaes van Leeuwen

Stevensz uit armoede zijn wapen moest verkopen en dat hij het op de volgende pagina afgebeelde wapen had aangenomen.

Uit de woorden van het bijschrift kan

Transcriptie:
Nicolaes van Leeuwen die uijt armoede sijn wapen verkocht ende het merginale weder aennam

men (ook) concluderen dat Nicolaes van Leeuwen “terugkeerde” naar het getoonde wapen.

Kent een van de lezers een soortgelijk geval van verkoop van een geslachtswapen en aanname van een ander (oorspronkelijk?) wapen?

Muschart deed zijn vondst in de toenmalige collectie handschriften, thans HUA, Coll. Buchel-Booth (toegangnr. 355), inv. nr. 223, pag. 48 (online raadpleegbaar). Dit register bevat veel heraldische tekeningen, niet gemaakt door Van Buchel zoals Muschart vermoedde maar door de Utrechts-Wijkse genealoog Abraham Booth. Het is trouwens zeker niet onmogelijk dat Abraham Booth zich heeft vergist want zijn oudere broer de zeventiende-eeuwse Utrechtse burgemeester en genealoog Cornelis Booth, die minstens

zo goed, zo niet veel beter op de hoogte was van de Utrechtse families, maakt geen melding van de verkoop van een wapen als hij de familie Van Leeuwen behandelt (UBU, Coll. Handschriften, inv. nr. 1828, nr. 135).

N.B. Blijkens het genoemde register (pag. 45) voerde deze familie Van Leeuwen waarschijnlijk op zilver een rode keper beladen met drie jacobsschelpen, zie afbeelding links. Helmtteken: een klimmende leeuw. Bij het latere (oorspronkelijke?) wapen van Nicolaes van Leeuwen staat de leeuw dus op het schild en de drie jacobsschelpen vormen het hart-schild.

Casper A. van Burik, Utrecht

Een nieuw heraldisch boek

Marc Van de Cruys (red.), *Miscellanea Heraldica II*, Mengelingen over wapenkunde en aanverwante, niet eerder gepubliceerd in *Heraldicum Disputationes*. 340 bladzijden heraldiek op hoogkwalitatief papier, A4-formaat, pur-gelijmd in een stevige soepele kافت. Vierentwintig afwisselende artikelen. Voorzien van indexen op meer dan 1200 familie- en persoonsnamen, 92 gemeenten en 47 wapenspreuken. Rijk geïllustreerd in kleur met foto's en tekeningen van meer dan 650 wapenschilden (waarvan 92 gemeentewapens) en verschillende genealogische schema's. Beperkte, genummerde, oplage van 165 exemplaren. Een greep uit de inhoud:

- De wapenschilden op het grafmonument van de Oudenburgse abt Albert Frederik Taye te Wemmel
- De zeven geslachten van Brussel
- De obiit van Theresia Maria van Susteren en iets over haar familie
- Het gemeentewapen van 's-Gravenwezel
- Over kunst, praalgraven en hondenhalsbanden: De hond van Roose
- Twee zegelmatrijzen 'de Carnin' en iets over de meerltes van 'le Poyvre'

- 'De nieuwe gemeentelijke huisstijl' of de miskennis en teloorgang van achthonderd jaar erfgoed
- De grafsteen en het wapen van Karel van den Heetvelde
- Joanna von Wasservas en Thomas Hütter: hun wapens en hun familie
- De wapenschilden van de Belgische en Nederlandse missiebisdommen van Scheut in China
- Over de vormgeving van bloemen in de heraldiek
- De zeven geslachten van Leuven
- Iets over de familie Stier, hun wapen en Maryland
- Waszegels van Brouhoven en van Berlaer in Antwerpse schepenakten
- De wapens van Havre en della Faille op de 'Dellafaillebrug' in het Boekenbergpark
- Kwartierstaat of niet? Het glasraam van Pieter van Dorp
- Heraldiek van de 'heren' en 'vrouwen' van Wuustwezel
- Het votiefschilderij van Wouter van der Noot en Digna van Grimbergen
- Een wapenbord in de abdij van Averbode met de blazoenen Halloint en Jacquet
- Over handen in de heraldiek
- De familie en het wapen van Jan van Eelen (ca. 1625-1695)

- Over de herkomst van het wapen van de familie van Bergen en dat van de gemeente Zemst
- Het wapen van de adellijke familie von Westerholt und Gysenberg. Prijs voor abonnees van *Blaoen* € 34,00 (i.p.v. € 36,00) + € 10,00 verzendingskosten voor België en Nederland (andere landen van EU € 15,00). (Kan ook afgehaald worden na afspraak.) Betaling door storting op rekening BE32 9730 1707 8502 (Argenta) BIC ARSPBE22 van Marc Van de Cruys, Krommelei 47, B-2110 Wijnegem, België.

Rectificatie

In het vorig nummer van *Blaoen* zijn enkele foutjes geslopen in de tekst. Bij de publicatie van het wapen Kollen (pag. 65) is de naam van de moeder van de aanvrager verkeerd gespeld; Rijnsdijk moet zijn: Rijsdijk.

Op het eind van het artikel over 'De heren en vrouwen van Heeswijk' is de naam van Gert Beuving verkeerd weer gegeven. Het is dus Gert Beuving i.p.v. Gert Beuvink. Onze excuses !

**Gezocht: de samensteller/
maker van het achttiende
eeuws 'WAPEN BOECK'**

Wie kan iets vertellen over de maker
en samensteller van een handmatig
geschreven en vervaardigd wapenboek,
waarvan de titelpagina en enkele voor-
beeldpagina's hier zijn afgebeeld met de
tekst van de titelpagina:

'WAPEN BOECK der Besonderste Adel der
Nederlandschen Provincien

Alsook der Hooghduytsche Fransche en
Engelsche Adel

Met de Wapenen der Landen Steden
Koninghrijcken

Vorstdommen Graefschappen Heerlij-
ckheden en Bisdommen en Abdyen van
Europa

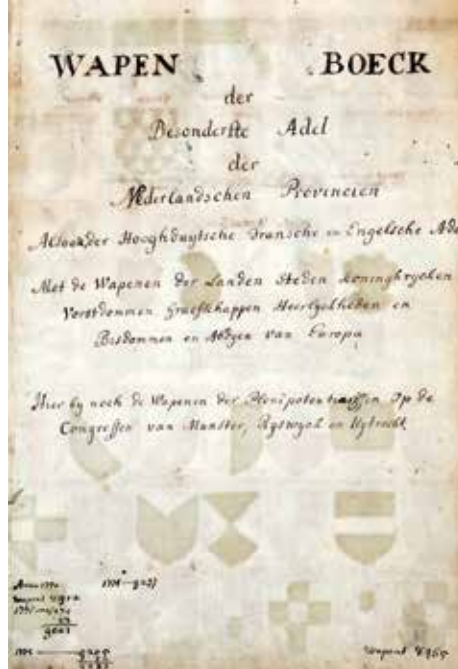
Hier bij noch de Wapenen der Ple-
nipotentiarissen op de Congressen van
Munster, Rijswijk en Uytrecht'

Datering: anno 1770 en bijgehouden in
de jaren 1771, 1773 en 1774.

De inleiding bestaat uit zes pagina's.
Het aantal pagina's met wapens is 337.
Aantal wapens: 9.237 (pen / handinge-
kleurd)

Het namenregister beslaat 36 pagina's.
Afmeting: 32 x 20 x 5 cm.

Hans H. Duitgenius, Helmond

Drie vragen: boerenwapen, Betuwe-wapen en het wapen van Jacoba van Beieren

Zoals eerder vermeld heeft Buchelius in de eerste helft van de zeventiende eeuw vele middeleeuwse en zestiende eeuwse documenten overgeschreven. Daarnaast tekende hij de zegels, zoals hij ze onderaan die documenten vond, na. Kortom een prachtige bron van middeleeuwse en zestiende eeuwse gegevens. Af en toe gebruikte hij termen of verwijzingen, die ik hier laat volgen.

In Band 17 vond ik:

1. **Boerenwapen** (blz 136). Voor een document uit 1577 geeft hij aan dat er drie zegels zijn: 1. Het zegel van Kaerl van Lynden, amptman en de richter in de OverBetuwe: een *cruys* met een *helmteken*, 2. Johan van Renesse: *schilt mit helm*(teken) *ende croon gehouden bij 2 leuwen*, 3. *het Derde een boeren wapen*. Wat is een boeren wapen?

2. **Betuwe-wapen** (blz 161): Voor een document uit 1500 verwijst Buchelius naar *Het bekende wapen inde Betuwe de lampen*. Welk wapen is dat? Misschien "Chastillon" of "Châtillon"?

3. **De schikking van de kwartieren van het wapen van Jacoba van Beieren** (1419) (blz 86).

Zegel 1 toont het wapen van Jan bydegn. G. hertoge van Loteric, ende van Lymborch, Marckgr[ave] des heylich Ryn, Grave van Heneg.[ouwen], Holl[an]t van Zeelant, h.[eer] van Vrieslant: gevierendeeld, 1 en 4. drie lelies (van Lotharingen), 2 en 3. een leeuw (Limburg).

Zegel 2 toont het wapen van Jacoba van

Beieren: gevierendeeld met elk kwartier gedeeld. Bij haar zegel is de schikking van de kwartieren ongebruikelijk. Kwartier 1 en kwartier 3 (van Lotharingen) tonen dezelfde deling, maar die in kwartier zijn gewisseld. Hetzelfde komen we tegen bij de kwartieren 2 en 4 (van Beieren en van Henegouwen-van Holland). Geeft deze ongebruikelijke indeling aan dat alle kwartieren en dus ook de titels gelijkwaardig zijn?

Anton C. Zeven, Wassenaar

NGH erepenning met lint

Het NGH heeft een penning laten maken door Sian Vaughan, waarbij de penning is gecompleteerd door Annette Boswijk met een fraai lint. De penning en de uiteinden van het lint zijn van messing en zilver.

Klaas Padberg Evenboer heeft het als eerste gedragen, samen met de NGH-vlag bij de openingsparade van het congres in Cambridge.

HARMA'S GLASATELIER
HARMA BRANDSCHILDEREN

Voor het brandschilderen van uw familiewapen naar eigen idee of ontwerp: hj.huisman@live.nl

Boeken over heraldiek, zowel antiquarisch als nieuw. Uit binnen- en buitenland.

MEIJERINK HERALDIK
INKOOP - VERKOOP - WEBSHOP

Oranjelaan 7 7437 XX Bathmen
Tel. 06 36079901 robmeijerinkgero@gmail.com
www.tiny.cc/Meijerink-Heraldiek